

הרבנות הראשית לישראל

הלכות דינים ומנהגים לערב פסח שחל בשבת

דיני פורים המשולש

מאת

יונה מצגר

הרב הראשי לישראל

תשס"ח

הלכות דינים ומנהגים
לערב פסח שחל בשבת

תוכן העניינים

5	פתח דבר.....
7	שבת קודש ז' ניסן פרשת מצורע:.....
7	א. דרשת שבת הגדול:.....
7	ב. פיוטים ואמירת ההגדה:.....
8	יום חמישי י"ב ניסן:.....
8	ג. תענית בכורות:.....
10	ד. מכירת חמץ מוקדמת ביום י"ב ניסן:.....
10	ה. בדיקת חמץ:.....
11	יום שישי י"ג ניסן - ערב שבת הגדול:.....
14	ו. ביעור מעשרות:.....
15	ז. אפיית מצות מצוה:.....
16	ח. עירובי חצרות:.....
16	ט. המאכלים שיש לבשל לשבת:.....
17	י. הכנות ליר"ט מערב שבת:.....
18	יא. הכנת צרכי הסדר מערב שבת:.....
21	שבת קודש י"ד ניסן פרשת אחרי מות - שבת הגדול ערב פסח:.....
24	יב. ביעור חמץ:.....
25	יג. ביטול חמץ:.....

- 26..... יד. שבת לאחר חצות: .....
- 27..... טו. סעודה שלישית: .....
- 28..... טז. אכילה אחרי שעה עשירית: .....
- 28..... יז. הכנות לליל הסדר: .....
- 30..... ליל ט"ו בניסן - מוצש"ק: .....
- 30..... יח. ליל הסדר: .....
- 31..... יט. שינויים בעריכת הסדר: .....
- 33..... לוח זמנים לשנת תשס"ח לערי ישראל [מעודכן לפי שעון קיץ].....

בדיקת חמץ

סוף זמן שריפת חמץ (תחילת שעה שישית)

הדלקת נרות ערב שבת הגדול - פרשת אחרי מות

סוף זמן אכילת חמץ

סוף זמן ביטול החמץ

תחילת שעה עשירית (ראוי להימנע מקביעת סעודה בע"ש ויר"ט)

צאת השבת וכניסת חג הפסח (זמן הדלקת נרות)

סוף זמן אכילת אפיקומן (חצות)

פתח דבר

עומדים אנו בין גילה לגאולה, בפתחם של ימי השמחה, ההלל וההודאה, על גאולתנו ועל פדות נפשנו, אשר ראשיתם בימי הפורים הבאים עלינו לטובה, ושיאם בימי חג הפסח – חג האמונה והגאולה.

בשנה זו מתייחדים ימים נעלים אלו בדינים והלכות ייחודיות, בשל קביעות לוח השנה, לפיו יחולו פורים דמוקפין וערב חג החרות בעיצומה של שבת קודשנו.

מרבין הן הלכות הפסח, ועליהן נוספו במרוצת הדורות דקדוקים וחומרות מופלגות, לבל ישלבו במשהו מן ההלכה המסורה לנו מדור דור. אם בכל שנה כן, השנה על אחת כמה וכמה, כשערב פסח חל להיות בשבת, והלכות פסח עם הלכות השבת קשורות ושלוכות זו בזו.

מסופר בגמרא במסכת פסחים (סו, ע"א) על הלכה חשובה שנתעלמה (נשתכחה) מבני בתירא, שהיו נשיאים בישראל: "פעם אחת חל ארבעה עשר (בניסן) להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח (הקרבת קרבן פסח) דוחה את השבת אם לאו. אמרו, כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת? אמרו להם: אדם אחד יש, שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו". אכן, כשפנו אל הלל, השיבם, מכיוון שכתוב בפסח "מועדו", משמע שפסח דוחה את השבת, שכן זהו מועדו. "מיד הושיבוהו בראש וימיוהו נשיא עליהם והיה יושב ודורש (כדרך שעושה הנשיא) כל היום כולו, בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים. אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכם, שלא שמשתם שני גדולי הדור, שמעיה ואבטליון".

שואל בעל שו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' קכו): לכאורה, מאורע זה תמוה הוא מאוד! כיצד יתכן שתוך פרק זמן של כמה שנים שכחו כל חכמי ישראל את ההלכה האם קרבן הפסח דוחה שבת או לא. הלא הייתה זו מצווה המוטלת על כל אחד ואחד מישראל ויש במניעתה איסור כרת? ניתן להוסיף ולהקשות: הכיצד שכחו הכוהנים את שראו בעיניהם ואת שעשו ידיהם בעת הקרבת קורבן הפסח?

כמה הסברים נאמרו בביאור הדבר:

התרומת הדשן (שם) הסביר, כי מאחר ושנים רבות לא אירע שיחול ערב פסח בשבת, נשתכח הדין, למרות שהיה נוגע לכלל הציבור. **בירושלמי** (פסחים פ"ו, ה"א) מובא [וכן מצאתי מפורש **בתשב"ץ** (ח"א סי' קלו)], כי שכחה זו מכוונת הייתה מן השמים כדי ליתן גדולה להלל שידע דבר שלא ידעו כולם, ובעקבות זה יתמנה לנשיא בישראל. **המאירי** (פסחים ס"ו) פירש שלא שכחו את ההלכה עצמה, אלא את טעם ההלכה, מדוע קרבן הפסח דוחה שבת. **הצל"ח** (שם) ביאר את האירוע באופן שונה. לדעתו, נתעלמה מבני בתירא ההלכה שצריך לעבר את השנה או את חודש אדר כדי שערב פסח לא יחול בשבת.

האורחות חיים (שבת פ"ז, ע"ב) תמה הכיצד יתכן שנתעלמה הלכה זו? הרי יום ראש

חודש ניסן שבו הוקם המשכן חל ביום ראשון בשבוע – יום שנטל עשר עטרות, (כמובא במדרש ובגמ' שבת פז, ב). ממילא נמצא כי י"ד בניסן חל באותה שנה בשבת. ועל כך אמרה התורה: "ויעשו בני ישראל את הפסח בארבעה עשר בחודש הראשון", אם כן, מקרא מפורש הוא שקרבן פסח דוחה שבת?

תירץ **הבאר יצחק** (סי' י"ד ענף ב): שבני בתירא נסתפקו מכיון שבבית שני לא היו כל ישראל בארץ ישראל, כמבואר בכתובות (כה, ע"ב): "כי אסקינהו (שהעלם) עזרא לא כולהו סליק" (לא כולם עלו). **ופירש"י**: "רובן נשארו בבבל". לפיכך נסתפקו בני בתירא שמא בכהאי גוונא אין לקרבן זה דין "קרבן ציבור". (וע"ע מנחת חינוך מצוה ה' אות ה', ובשו"ת חתם סופר או"ח סו"ס עט ד"ה זה).

על כל פנים, מאירוע זה נוכל להסיק כי אם מבני בתירא, ענקי הדעת, נשתכחו הלכות כל כך בסיסיות, ואף הלל הזקן עצמו שכח חלקן - כמובא בהמשך הגמרא שם: "אמר לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להם: הלכה זו שמעתי ושכחתי", הרי שלגבינו אנו - עניי הדעת, הרחוקים לדאבוננו כאלפיים שנים מזמן קיומו של הבית השני, בודאי שהשכחה מצויה מאד, וחובה עלינו לשנן וללבן את ההלכות הנוגעות לערב פסח שחל בשבת כדי להשיבם לידיעתנו.

המעשה המובא בגמרא זו, עמד לנגד עיני כשבאתי להציע את מנחת החג המוגשת לפניכם. ומחמתו ראיתי צורך מיוחד לערוך ולסדר שוב את ההלכות, המנהגים והדינים המיוחדים הנצרכים לשנה זו, כדי להודיע לרבנן ותלמידיהון ולכל איש מישראל, את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו וינהגו בהלכות נדירות אלו. קובץ זה מתייחד בהרחבת היריעה לפני המבקשים לעיין ולהעמיק בנושא, בהבאת כל המקורות ושורשי המנהגים והדינים על פי הדעות השונות עד להכרעת ההלכה.

מאחר וכאמור גם יום פורים בערים המוקפות יחול השנה ביום שבת קודש, והלכותיו ומנהגיו פרוסים על פני שלשה ימים, מצאתי לנכון להוסיף ולהציע בפניכם קובץ מסודר, המסכם בשפה ברורה ותמציתית את כל דיני "פורים המשולש", ופורש בפני המעיינים את כל הנהגותיו המיוחדות כשולחן הערוך.

ברכת התורה לידידי הרה"ג ר' ישראל חיים רייזמן שליט"א שסייע בידי בעצה ובמעש, ולולא עזרתו לא היה חיבור זה רואה אור עולם.

יהי רצון שלא יצא ח"ו שום מכשול בדברי הלכה אלו, ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

נישא תפילה ליושב מרומים שכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות, ויזכנו לחזות בשובו שבות עמו וארצו ובבנין בית הבחירה במהרה בימינו אכ"ר.

וכצאתי, רוחשות שפתי צקון תפילה, לאבינו שבשמים על ביתי וצאצאי, שזוכה כי יגדלו לתפארת ולא תמוש התורה מאתנו לעולמים, עדי נזכה בבנין בית עולמים, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, בב"א.

יונה מצגר

הרב הראשי לישראל

ערב פורים תשס"ח

דינים והנהגות ערב פסח שחל בשבת

שבת קודש ז' ניסן פרשת מצורע:

א. דרשת שבת הגדול:

א. מנהג ישראל שהרב דורש בשבת שקודם הפסח¹ הנקראת "שבת הגדול"². הדרשה עוסקת בענייני דיומא ובהלכות הפסח³. מאחר והשנה חל שבת הגדול בערב הפסח, מקדימים את הדרשה לשבת שלפניה⁴ [פרשת מצורע ז' ניסן].

ב. פיוטים ואמירת ההגדה:

ב. הקהילות שבחוץ לארץ נהגו להקדים ולומר בשבת זו בשעת התפילה את הפיוטים שתוכנם הוא הלכות הפסח, וחלקם נהגו לומר בשבת זו את כל

¹ במסכת פסחים (דף ו ע"א) מובא: "שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום", ולמדים זאת ממשנה רבנו שבזמן פסח ראשון כבר הזהיר את בני ישראל על פסח שני שחל שלושים יום אחריו. וכתבו המפרשים כי הלכה זו אינה יהודית לחג הפסח בלבד – כמשמעות הגמרא, אלא נוהגת קודם לכל הרגלים. ומכל מקום כתבו הב"ח, המגן אברהם ועוד, שכיום אין אנו נוהגים לדרוש בהלכות החג שלושים יום לפניו, אלא נהגו שהרב דורש בשבת שלפני הפסח ולפני יום כיפור, והעיקר בדרשה להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד את המעשה אשר יעשון.

² מפני הנס שנעשה בו [ש"ע סי' ת"ל], דהיינו בשנה שיצאו ממצרים חל' בניסן בשבת ובאותו היום לקחו בני ישראל שה לקרבן הפסח וקשרוהו לכרעי המיטה, והמצרים שאלום לפשר הדבר וענו להם שבכוונתם לשוחטו ביום ד', ולמרות שהשה היה אלילות של מצרים, לא הפריעו לבני ישראל לעשות את צויו ה' ולא הזיקו להם. ויש שפירשו מפני שבשבת זו מתקבץ העם לשמוע הלכות רבות = גדולות.

³ כן כתב המשנה ברורה (סי' קכ"ט ס"ק ו') על פי דברי המגן אברהם דלעיל, דהעיקר להורות לעם דרכי ה', ללמד המעשה אשר יעשון, דהינו דיני ההגעה וביעור חמץ ואפיית המצה ושאר הלכות הפסח. והוסיף: "אבל אם יהיה הדרשה רק בפפול או דרוש בעלמא, לא יצאו ידי חובתן".

⁴ כן פסק החק יעקב בשם האחרונים, שיש להקדים את הדרשה לשבת שלפניה, וביאר הפרי מגדים [משבצות זהב שם] משום שבערב פסח כבר אי אפשר להזהיר ולתקן מה שצריך קודם הפסח, וכן פסק מרן החיד"א בספרו "מחזיק ברכה" וכן פסק במשנה ברורה [שם ס"ק ב']. ויש שביארו את הטעם להקדים מפני שבשבת ערב הפסח אין מספיק זמן להכין את צרכי הפסח [כף החיים סי' קכ"ט ס"ק ג'], וכן משום שבבוקר נחפזים לצאת מביה"כ להספיק לאכול חמץ קודם זמן איסורו, ואחר חצות רוצים לישון כדי שיוכלו להיות ערים בלילה [מועד לכל חי להג"ח פלאג'א], וכן מנהג העולם. ואומנם דעת בעל ערוך השולחן [ס"ק ה'], שמאחר ובימינו מקובל לברר את השאלות הנוגעות לחג אצל הרב באופן פרטי, והדרשות עוסקות בעניינים כלליים, אין להקדים את הדרשה ויש לאמרה בזמנה בערב פסח.

- הפיוטים, למרות שבדרך כלל אלו נאמרים בשבת הגדול.⁵
- ג. מנהג הרבה⁶ מעדות אשכנז לומר בשבת הגדול במנחה את ההגדה, מתחילת "עבדים היינו" עד "לכפר על כל עונותינו"⁷. הכרעת הפוסקים כי הנוהגים כן צריכים לאומרה בשבת הגדול ולא בשבת זו.⁸
- ד. בתפילת ערבית במוצש"ק אומרים ויהי נועם כבכל מוצאי שבת.⁹
- ה. יש להיזהר ולקדש הלבנה במוצאי שבת לבל יחלוף הזמן¹⁰.
- ו. המשתמשים בתבלין "ציפורן" לבשמים, יזהרו להצניעו מיד לאחר ההבדלה מחשש חמץ¹¹.

יום המישי י"ב ניסן:

ג. תענית בכורות:

- ז. הבכור, בין שהוא בכור לאביו ובין שהוא בכור לאמו¹² וכן אביו של בכור קטן¹³
- ⁵ ליקוטי מהר"ח [סדר שבת שלפני הפסח] בשם הגהות מהר"ל שכך המנהג בריינוס. וביאר, שמאחר ובפיוטים כתובים דינים שצריך לדעת קודם הפסח, אם ימתינו לאומרם עד שבת הגדול, לא יהיה בכך תועלת [ונדלעיל הע' 4]. ולכן מנהג קהילות חו"ל לומר לפחות את הפיוטים העוסקים בדיני פסח. אמנם בפרי מגדים [משבצות זהב ס' ת"ל ד"ה אומרים] כתב שיש לומר את כל הפיוטים בשבת הגדול, וכן כתב בספר "שושנת העמקים" שמנהג ירושלים לאומרם בשבת הגדול.
- ⁶ כך פסק הרמ"א בסימן ת"ל. אמנם מנהג הגר"א שלא לאומרה כלל, לפי שהובא במכילתא [סוף פרשת בא פרשה י"ז]: "יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", והביאו הביאור הלכה. וראה לקמן סעיף מ' והערה 041.
- ⁷ והטעם לכך, כתב הלבוש, מפני שהיתה בו תחילת הגאולה והניסים [מ"ב שם ס"ק ב'].
- ⁸ פרי מגדים [משבצות זהב ס' ת"ל ד"ה אומרים], באר היטב, וכן הכרעת המשנה ברורה [שם ס"ק ב'].
- ⁹ כיון שבמשך השבוע אין שום חג – שאז אין אומרים ויהי נועם במוצ"ש - כמבואר ברמ"א ס' רצ"ה סעי' א', ואף בערב שבת אין איסור מלאכה, שהרי ערב פסח - האסור במלאכה-חל בשבת. וראה להלן הערה 371.
- ¹⁰ במוצאי שבת שלפניה טרם חלפו ג' ימים מהמולד, ובמוצ"ש שאחריה הוא ליל הסדר. הזמן האחרון לקידוש לבנה בשנה זו הוא מוצש"ק – ליל הסדר כל הלילה.
- ¹¹ כן כתב הר"ע [סי' תס"ז סעי' ח'], שיש לחוש בו לחמץ מאחר שבזמנו נהגו ליבשה במי שעורים, ומכל שכן בימינו שבתהליך היצור משתמשים באלכוהול שיש לחוש לחמץ.
- ¹² שר"ע ס' ת"ע סעי' א'. ופירש המשנה ברורה [ס"ק ב'], שמכת בכורות הייתה בכולם כמובא במדרש. והב"י הביא בשם שר"ת מהר"ל [סי' י"ד] שכתב בשם ספר אגודה [פ"י ס' צ"א] שגם נקבה בכורה צריכה להתענות, והוכיח כן מהמובא במדרש [שמות רבה י"ח ג'] שבתיה בת פרעה ניצלה מהמכה בזכות משה רבנו, אולם המהר"ל עצמו [עמ' נ' ס' ד'] כתב שלא נהגו שהנקבות מתענות למרות שגם עליהם הייתה הגזירה, וכמו שלא נהגו שגדול הבית מתענה אף על גב שגם בהם הייתה המכה.
- ¹³ רמ"א שם סעי' ב'. והוסיף, שאם האב בכור בעצמו, תתענה האם תחת בנה. וכתב המ"ב [ס"ק ט'] שיש מהפוסקים שכתבו שאינה צריכה להתענות, משום שתענית האב הבכור עולה גם עבור בנו. ובמקום שמצטערת יש להקל שלא תתענה האם, בפרט אם היא מעוברת, מניקה, או יולדת

צריכים להתענות בערב פסח¹⁴. לדעת רוב הפוסקים ניתן להקל ולהפטר מן התענית ע"י השתתפות בסעודת מצווה¹⁵. השנה מכיוון שערב פסח חל בשבת, הוכרעה ההלכה שיש להקדים את התענית ליום חמישי י"ב ניסן¹⁶.

ד. מכירת חמוץ מוקדמת ביום י"ב ניסן:

ח. נחלקו האחרונים האם מחויב לבדוק בליל י"ד את החדרים שבדעתו למכור למחרת לנכרי עם החמץ שבתוכם¹⁷, ואף שאין למחות ביד המקלילן שלא

בתוך שלושים יום ללידתה.

14 הטעם לתענית: כתבו הטור והאבודרהם, שהוא זכר לנס שניצלו ממכת בכורות, וכן נקטו רוב המפרשים. אולם יש שהקשו, [ראה זכרון יהודה או"ח סי' ק"ג] שמעולם לא שמענו חיוב להתענות על נס, שאם כן מדוע לא יתענו כולם לזכר נס יציאת מצרים שניצלו מטביעה? ולפיכך פירשו שזו תענית בדומה לתענית אסתר, שמכיון שאבותינו התענו ביום זה כדי לזכות לישועת ה', אף אנו נוהגים כן, וכך פירש גם החתם סופר [חידושים למס' פסחים דף ק"ח]. ויש שפירשו הטעם, לפי שביום זה כתב המן להשמיד את כל היהודים, [אלא שלטעם זה שוב יקשה, מדוע לא יתענו כולם]. יש שכתבו שהשנה התענית קלה יותר כיון שאינה בזמנה, ולכן מי שקשה עליו התענית אין לו להחמיר על עצמו [עיין סידור יעב"ץ]. ובכף החיים כתב שכיון שהצום מוקדם, אין האב צריך להתענות עבור בנו הבכור כשהוא קטן.

15 בדבר זה נחלקו הפוסקים: הנודע ביהודה [מה"ת קר"א סי' שנ"ד], החתם סופר, והמשנה ברורה [ס"ק י'] – לפי מנהג כמה מקומות, כתבו שאין להתיר לאכול בסעודת מצווה. ואולם המ"ב שם מסיק שהיום נוהגים להקל ולאכול בסעודת מצווה, וכן הכרעת פוסקי זמננו – ה"אגרות משה" [או"ח א' סי' קנ"ז], ה"מנחת יצחק" [ח"ג סי' צ"ג], שו"ת "יביע אומר" [ח"ד או"ח סי' י"ג]. וכתב המ"ב בשם החוות יאיר [סי' ע"ו] והמהרש"ל, שאף בסעודת סיום מסכת ניתן לאכול ואפילו אם הבכור לא סיים בעצמו. כשהתענית מוקדמת, יש מהפוסקים שראו בכך סיבה להחמיר ולא לאכול בסעודת מצווה כיון שאפשר לקיים את סעודת המצווה בערב, כן כתב ה"ישועות יעקב" [סי' ת"ע סע' ג'], וה"חק יעקב", והגאון רבי צבי פסח פראנק ביאר שיטה זו בהרחבה [מקראי קדש, פסח, ח"ב סי' כ"ג]. אולם פוסקי זמננו העלו להקל גם בתענית מוקדמת [אג"מ - או"ח ח"ד סי' ס"ט, יחווה דעת ח"א סי' צ"א], וגם המשנה ברורה שצידד להקל, לא חילק בין השנים, ומשמע שדעתו להקל בכל עניין. ובכף החיים כתב שכיון שהצום מוקדם, אין האב צריך להתענות עבור בנו הבכור כשהוא קטן.

16 המחבר בשו"ע [סי' ת"ע סע' ב'] הביא שתי שיטות: דעה ראשונה להקדים ליום חמישי, וכן כתב הב"י בשם תרומת הדשן [ח"א סי' קכ"ו], הרוקח [סי' ע"ה], ומהר"ל [סי' ק"י], וביאר המגן אברהם [ס"ק א'], שאי אפשר לקיימה ביום שישי משום שאין מתענים בערב שבת. והטעם שאין אומרים כאן "אקדומי פורענותא לא מקדימין" – כמו בשאר תעניות שנוהגים לאחרים ולא להקדים מפני טעם זה, ביאר המהר"ל: שהרי תענית זו לא נתקנה מפני פורענות. דעה שניה הביא המחבר, שאין להתענות כלל, וכן כתב האגור [סי' תשע"א] בשם אביו, שמכיון שהתענית אינה אלא מנהג, הואיל ונדחתה נדחתה. ישנה דעה שלישית והיא דעת המאירי [מגן אבות ענין כ"ג], שיש להתענות ביום שישי. הרמ"א הכריע להלכה שיש לנהוג כדעה הראשונה, וכן הכריע הבן איש חי [שנה ראשונה פרשת צו הל' ע"פ], וכן הכרעת הכף החיים. אמנם אם שכח להתענות ביום חמישי, כתב בספר "סידור פסח כהלכתו" [פ"א א'] שיתענה ביום שישי, והסכים מרן הגר"ש אלישיב לפסק זה. והגרצ"פ פראנק כתב [במקראי קדש, פסח, ח"ב סי' כ"ג] כי נכון להשאיר מסעודת הסיום ביום חמישי ולאכול ממנה גם ביום שישי, מאחר ויש סוברים כי אם לא התענה ביום ה' מחמת שהשתתף בסעודת מצווה, עליו להשתתף בסעודת מצווה גם ביום ו'. אך לא ראיתי ולא שמעתי שינהגו כן, עכת"ד.

17 המשנה ברורה [סי' תל"ו ס"ק ל"ב] הביא את השיטות בדבר: דעת המקור חיים והחיי אדם

לבדוקם, עדיף למכור את החמץ כבר ביום י"ג¹⁸. השנה, שמקדימים בדיקת החמץ לליל י"ג וכדלהלן, הרוצה להפטר מחיוב בדיקה בחדרים הנמכרים, עליו להקדים את מכירת החמץ לפני זמן חיוב הבדיקה, ולעשותה כבר ביום י"ב¹⁹.

ה. בדיקת חמץ:

ט. מקדימין לבדוק את החמץ ביום חמישי בלילה²⁰. סדר הבדיקה הוא ככל השנים, וכל הדינים הנוהגים בבדיקת חמץ שבכל שנה נוהגים בבדיקה זו²¹; לפני שיתחיל בבדיקה יניח פתיתי חמץ במקום שיוכל למוצאם²²; קודם

שצריך למכרם כיון שלעת עתה עוד לא נמכרו והם ברשות ישראל, ואילו בשו"ת בנין עולם [סי' כ'] וחתם סופר [סי' קל"א] מקילים שא"צ לבדוקם, כיון שבעצם זה שמוכרם מחל לנכרי מקיים מצות "תשביתו" ומצות ביעור, ואת מצות הבדיקה מקיים בשאר המקומות שבבית שאינו מוכרם.

הכרעת המשנה ברורה שם, וכך נהג החזון איש.

הכרעת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א.

כן פסק הרמב"ם [הל' חמץ ומצה פ"ג הל' ג'], והשלחן ערוך [סי' תמ"ד סע' א']. והטעם שאין בודקין בליל שבת, ביאר בשו"ע הרב [שם ס"ק ג'], לפי שאין אפשרות לטלטל את הנר שהוא מוקצה. וכבר דנו האחרונים מדוע לא ישתמש בגוי שיחזיק עבורו את הנר [שו"ת אבני צדק סי' נ'], ומדוע לא נאמר שמצות עשה דרבנן של בדיקת חמץ תדחה את הלאו של מוקצה שגם הוא מדרבנן, [ראה שדי חמד, מערכת חמץ ומצה, ה' ד']. ויתרצו בין היתר, שבשעה שמטלטל את הנר עדיין לא התחילה המצוה, וכן שהלאו של טלטול הוא לאו חמור שאינו נדחה ע"י עשה רגיל. וכתב הט"ז [ס"ק ז'], וכן פסק במשנה ברורה [סי' תמ"ד ס"א א'] בשם האחרונים, שיש לברך את הברכות ולעשות את הביטול כמו בכל שנה - מיד לאחר הבדיקה, וכדלהלן.

וכל שאר הדינים הנוהגים בכל שנה נוהגים בבדיקה זו, דהיינו שיש לכבד את החדרים קודם הבדיקה [רמ"א סי' תל"ג סע' א'], והשנה יש לעשות זאת ביום חמישי. אסור לעשות מלאכה ולא ללמוד ולא לאכול קודם הבדיקה [שו"ע סי' תל"א סע' ב']. וכתב המשנה ברורה [סי' ת"ע ס"ק ו'], שכשחל ערב פסח בשבת - כמו בשנה זו, והבכורים מתענים ביום הבדיקה וקשה להם לבדוק כשהם מעונים, יכולים לטעום מעט קודם הבדיקה [ושיעור טעימה - פת (או מזונות או פירות) או משקין, עד כביצה - מ"ב סי' תרצ"ב ס"ק ט"ו], או יצונו לאחר לבדוק והם יאכלו. וכ"כ בשו"ע הרב סי' ת"ע ס' ז'.

רמ"א סי' תל"ב. והטעם: כדי שלא תהיה הברכה לבטלה. וסיים הרמ"א: שאם לא הניח אין זה מעכב. וכתב המשנה ברורה [ס"ק י"ג], שזוהי דעה החולקת וסוברת שאין כאן חשש ברכה לבטלה, כיון שכך היא המצוה - לבדוק ולחפש שמה ימצא חמץ. והט"ז הוסיף שהברכה נסבה על כך שלמחר יעור בודאי את שאריות החמץ שנותרו מאכילתו, וסיים המשנה ברורה, שכן היא הסכמת האחרונים לדינא. ואנו נוהגים להניח עשרה פתיתים, וכן כתב האר"י הק' שראוי לעשות. וראוי להזהר ולעוטפם היטב לבל יתפוררו. ובשערי תשובה [תלב, ס"ק ז] הביא בשם שו"ת זרע אמת שנוון לדקדק שיהיו הפתיתים פחותים מכזית. ואם הניח י' פתיתים ולא מצא את כולם בבדיקתו, צריך לבדוק שנית [שו"ע סי' תלד סע' א], אך לא יברך על בדיקה זו [מ"ב ס"ק ב' בשם חוק יעקב ומקור חיים]. ואם לא מצאם גם לאחר בדיקה נוספת, צריך לבטל פעם נוספת, מאחר ולא נכלל בביטול הראשון, שהרי דעתו הייתה לשומרו עד למחר ולהקים בו מצוות ביעור [מג"א בשם הר"ן והר"ד במ"ב שם ס"ק ב]. ועיון בשע"ת סי' תל"ב ס"ק ז' שהביא בשם שו"ת זרע אמת שאם היה מלקט פתיתים וקודם שבדק כל החדרים וגם לא ביטל הרגיש שחסר אחד מהפתיתים שקיבץ, אי"צ לחזור ולבדוק כל החדרים, ויבטל]. ובקובץ הליכות והנהגות למרן הגר"ש אלישיב [עמ' 4] כתב, שבימינו שמנקים את הבית היטב, הנחת הפתיתים הוא חיוב מדינא. [ולכאור' עדיין תלוי בטעמים דלעיל].

הבדיקה יברך "על ביעור חמץ"²³, ולאחריה יבטלו באמירת "כל חמירא" וכו';²⁴ שכח ולא בדק ביום חמישי, יבדוק ביום שישי מיד כשייזכר.²⁵ מזמן הבדיקה ואילך יצניע את החמץ שברצונו לשרוף למחרת ואת החמץ שבכוונתו לשמור לסעודות יום שישי ושבת במקום שמור היטב, לבל יתפזר החמץ ויתחייב בבדיקה מחדש.²⁶ המגדלים בביתם בעלי חיים, יזהרו לבדוק האם אין במזונותיהם תערובת חמץ האסורה בפסח.

יום שישי י"ג ניסן - ערב שבת הגדול:

י. הגם שבכל שנה בערב פסח נוהגים להתפלל שחרית מוקדם מהרגיל²⁷, אין אומרים "מזמור לתודה" בפסוקי דזמרה²⁸ ולא מזמור "יענך ה' ביום צרה"²⁹. אולם השנה מתפללים תפילת שחרית בזמן הרגיל ואומרים "מזמור לתודה", ולמנהג בני אשכנז גם "למנצח"³⁰.

יא. מעיקר הדין, ביעור חמץ יכול להיעשות בדרך של שריפה, פירור, זריה לרוח

²³ ואף על גב שאינו מבערו עד למחר, מברך בנוסח זה, כיון שבדיקה זו היא לצורך הביעור. ואין אומרים בנוסח הברכה "על בדיקת חמץ", כיון שאין זה סוף המצוה, וגם לא "על ביטול חמץ", כיון שהביטול הוא בלב ואין מברכין על דברים שבלב- משנה ברורה [סי' תל"ד ס"ק ג' בשם האחרונים].

²⁴ הטעם שתיקנו גם לבטלו למרות שמן התורה מספיקה הבדיקה, כיון שחששו חכמים שמה ימצא חתיכת חמץ חשובה שאינה בטילה מעצמה, ויחוס עליה לשרפה וישנה מעט, ובכך יעבור על איסור "בל יראה", מה שאין כן אחר שביטלה שוב אינה שלו ואינו עובר עליה [גמרא פסחים, הביאה המ"ב סי' תל"ד ס"ק ו']. וכתב הרמ"א [סי' תל"ד סע' ב']: שיאמר את הביטול בלשון שמבין, ופירש המ"ב [ס"ק ט'] שהרי הביטול הוא מתורת הפקר, ואם אינו מבין מה שאומר, מה תועלת יש בביטולו? ומסיק, שאם מבין באופן כללי שבאמירת נוסח זה הוא מפקיר את החמץ, מועיל הדבר בדיעבד, אולם אם סבור היה שאומר איזו תפילה, לא יצא אפילו בדיעבד. וראה לקמן סעיף ל"ז.

²⁵ כן פסק השו"ע [סי' תל"ה סע' א'] שאם לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד באיזו שעה שנוזכר מהיום. וכתב בשער הציון [ס"ק ב'], שכוונת השו"ע שחייב לבדוק אפילו לאחר שעת איסורו, ואף שכבר נאסר בהנאה לא חיישינן שיבוא לאוכלו. וכתב המשנה ברורה [שם ס"ק ד-ה'], שהבדיקה צריכה להיות בברכה, לאור הנהגה, ובחורין ובסדקין.

²⁶ השו"ע [סי' תל"ד סע' א'] כתב דין זה לאחר הבדיקה, אולם המ"ב [ס"ק א'] העיר שכבר בזמן הבדיקה יש להקפיד על כך, שמה בתוך שבוך בזוית אחת יתפזר החמץ בזוית שכבר בדק. והדבר כתיב מאד בבית שיש בו ילדים קטנים. ומ"מ כתב המשנה ברורה, שאם נתפזר החמץ וצריך לחזור ולבדוק, אין צריך לברך מחדש.

²⁷ משנה ברורה [סי' תכ"ט ס"ק י"ג] בשם מהר"ל, והטעם: כדי שישפיק לגמור סעודתו לפני שעה רביעית.

²⁸ רמ"א סי' תכ"ט סע' ב'. משום שלחמי תודה היו עשויים חמץ ואסור להקריבם בערב פסח כיון שיבואו לידי "נותר".

²⁹ שם. וכתב במנהגי מהר"י טירנא, שהטעם הוא מפני שערב פסח הוא י"ט מן התורה משעת שחיטת הפסח, וא"כ אי אפשר לכנותו "יום צרה".

³⁰ שהרי אין זה ערב פסח. אולם מנהג בני ספרד שאין אומרים למנצח בכל יום שאין אומרים תחנון, [כף החיים קל"א, ל"ז. תכ"ט, מ'].
11

והטלתו לים³¹, אולם המנהג לבערו בשריפה³², וטוב לשורפו ביום עד שעה חמישית קודם שיגיע זמן איסורו³³. חמץ שנזרק לפח ולא ביערו, צריך להפקיר את חלקו בפח³⁴. גם השנה יש לבער את החמץ ביום שישי קודם חצות³⁵ כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים³⁶, אולם לאחר השריפה אין צריך לבטלו³⁷, אך יכול לומר את ה"יהי רצון" שנהוג לומר בשעת השריפה³⁸. ביום השבת קודם שעה שישיית ישוב ויבטל את החמץ באמירת "כל חמירא"³⁹.

ב. יקפיד לשייר רק חמץ הנצרך לו לאכילה בסעודות שיקיים עד סוף זמן

- ³¹ משנה פסחים [דף כ"א] וכדעת חכמים, וכן נפסק בשר"ע [סי' תמ"ה סע' א']. והטעם: מפני שנאמר "תשבייתו שאור מבתיכם", והיינו בכל אופן שניתן להשבייתו.
- ³² רמ"א שם. וביאר המשנה ברורה [ס"ק ו'] על פי הט"ז והגר"א, שהטעם לכך הוא מפני שחוששין לדעת רבי יהודה במשנה בפסחים שאין ביעור חמץ אלא שריפה. ועיין במ"ב [ס"ק א'] שצריך לשורפו עד שיהפוך לפחם.
- ³³ בשם המהר"ל טעם נוסף: כדי שמתוך כך יזכור לבטלו פעם שניה ביום. והשריפה נעשית בשעה חמישית כיון שלאחר מכן צריך לבטלו, ואם תגיע כבר שעה שישיית, שוב אין החמץ ברשותו ואינו יכול לבטלו [מ"א בסי' תל"ד]. ובשער הציון [ס"ק י"ז] כתב שאחר זמן איסורו צריך לשורפו מעיקר הדין.
- ³⁴ הדבר נוגע בעיקר בבניינים בהם דרים גם שכנים שאינם שתומ"צ, ולעניין זה יש חילוק בין פח אשפה שבחצר שהנו משותף לכל דיירי הבניין, שאז חייב להפקיר את חלקו בפני ג' קודם השבת והחג לבל ימצא חמץ ברשותו המשותפת, לבין פח אשפה מרכזי המוצב ברחוב [מכולה], שאז מסתבר כי כל הנזרק שם הוא הפקר גמור. ועיין בספר "ארחות רבינו" [פסח, אות ל"ד, ושם בתשובות והנהגות אות י"א] שדן בזה, והביא שמנהג החז"א היה לשרוף כל מה שבפחי האשפה שבחצר ואח"כ לשוטפם. ושהאינדא העצה בבתיים משותפים לחופשים ונכרים, להפקיר זכויותיו בפח בפני ג'.
- ³⁵ בשולי הקובץ מובא לוח זמנים מעודכן לשנה זו לערים הגדולות.
- ³⁶ שר"ע [סי' תמ"ד סע' ב'], ונקט לשון: "טוב לבער בערב שבת קודם חצות", וכתב המשנה ברורה [ס"ק ט' ו"ב], שאין כוונת השר"ע באומרו "קודם חצות" לסוף שעה שישיית, אלא לתחילת שעה שישיית כמו בכל השנים. אמנם משר"ע הרב נראה שאפשר לשורפו עד סוף שעה שישיית. והגר"ש קלוגר [בשר"ת האלף לך שלמה סי' ר"ח] כי מאחר ונוהגים להכריז בכל השנים שיש לבער החמץ, אין חשש שיבואו לטעות מחמת שנה זו, ולכן יכולים לבער בל"פ שחל בשבת מתי שירצו. ובמגן אברהם [סי' תמ"ה ס"ק ב'] כתב, שאסור לעשות שום מלאכה כשיגיע זמן השריפה עד שישרוף את החמץ, ואע"ג שכתב כן לגבי שאר שנים, מסתבר שלמנהגנו כפסק השר"ע להשוות שנה זו לשאר שנים, א"כ ה"ה גם בשנה זו.
- ³⁷ שהרי ממשך לאכול חמץ גם בתוך השבת וחוזר וזוכה בו, ומה טעם יש לבטלו. וטעם נוסף: כדי לבטא את השוני בין שנה זו לשאר שנים, כדי שלא יבוא בשאר השנים להשאיר ברשותו חמץ לאחר זמן שריפתו. ולטעם זה לכאן ראוי שלא יבטלו.
- ³⁸ כן כתב הגר"ש דבילצקי שליט"א, וכן הביא בשר"ת תשובות והנהגות [אות ד'].
- ³⁹ רמ"א סע' ב' בשם הטור, וכן פסק בשר"ע סע' ו'. וכתב במשנה ברורה [ס"ק כ"ב], דהיינו אפילו אם ביטלו ביום שישי.

האכילה בשבת⁴⁰, ויזהר להצניעו במקום שמור לבל יתפזר⁴¹.

ג. ניתן למכור את החמץ במשך כל יום שישי⁴², ולכתחילה טוב למכרו עד זמן איסורו כבכל שנה⁴³. זמן חלות המכירה תלוי בנוסח שטר המכירה⁴⁴.

ד. העושה מלאכה בערב פסח אחר חצות להשתכר בה, משמתין אותו⁴⁵, וקודם חצות תלוי במנהג המקומות⁴⁶. אולם השנה מותר לעשות מלאכה כמו בשאר ערב שבת, ואין צריך להימנע מעשיית מלאכה אלא מן המנחה

⁴⁰ ה"ר"ע [ס' תמ"ד סע' א'] כתב: "ומבערין הכל לפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת". וכתב הביאור הלכה, שהמחבר נקט "שת", משום שלדעתו ניתן לבער חמץ סמוך לכניסת השבת ונמצא שנותר לו לאכול רק שתי סעודות, אולם למנהגינו שמבערים כבר בבוקר כבכל שנה, יכול להותיר יותר משיעור שתי סעודות אם ברצונו לאכול יותר, וגם הרמב"ם כתב [הל' חמץ ומצה פ"ג ה"ג]: "ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת". משנה ברורה שם [ס"ק ג'], וכדלעיל סעיף ט'.

⁴¹ כן הביא בספר סידור פסח כהלכתו [פ"ב הע' ג'] בשם החתם סופר ושר"ת אמרי יוסר ועוד, ולדעתם יש חילוק בין ביעור חמץ - שהוא קבוע, ובשעה מסוימת, וכל ישראל חייבים בו, ולפיכך גזרו שלא לשנות את זמן הביעור מבכל שנה, משא"כ מכירת חמץ - שאין לה זמן קבוע, ולא כולם נוהגים בה, ואינה חובה, אין לחוש שיבוא לטעות בשאר שנים למכור לאחר הזמן. כן כתב המהרש"ם בדעת תורה [תמ"ד ב'] בשם ספר זכור לאברהם [אר"ח ח"ג], וכן הביא בספר סידור פסח כהלכתו בשם החתם סופר ושר"ת אמרי יוסר ועוד.

⁴² האחרונים דנו האם לקבוע שהמכירה תחול בשבת סמוך לזמן איסור החמץ - ובכך נכנסים למחלוקת הפוסקים האם מותר לעשות קניין בע"ש ע"מ שיחול בשבת ואין זה בכלל האיסור לעשות משא ומתן בשבת, או שעדיף לקבוע שהמכירה תחל כבר סמוך לכניסת השבת, אלא שלמוכר שמורה הזכות להמשיך ולהשתמש בחמץ המכור לצורך אכילתו במשך השבת. וראה מש"כ בזה המהרש"ם [בדעת תורה ס' תמ"ד א'] שנראה שמצדד כהאופן הראשון, ובשר"ת שואל ומשיב [מהדו' ו' סוף ס' נ'], ובשר"ת הר צבי [אר"ח א' ס' ק"ו וקכ"ז] שג"כ נקט כצד הראשון. אולם בסידור פסח כהלכתו [פ"ב ג'] צידד כהאופן השני. ועיין במ"ב [ס"ק כ'] שהביא מחלוקת בין הפוסקים האם אדם ששכח למכור חמצו לנכרי ביום שישי, יוכל למכרו בשבת. ובשר"ע [סע' ד'] פסק שיוכל לתת במתנה לנכרי חמץ שנשאר ברושותו.

⁴³ שר"ע [ס' תס"ח סע' א' וב'] ע"פ המשנה בפסחים [נ"ב ע"א] והגמרא שם. והטעם: מפני שהוא זמן שחיטת הפסח שכל אדם מישראל חייב בו, ויום שמביאין בו קרבן הוא כיום טוב ולכן אסור מדברי סופרים במלאכה. ואפילו בזמן הזה שאין לנו קרבן פסח, האיסור עדיין במקומו עומד [מ"ב שם ס"ק א' על פי הירושלמי].

⁴⁴ שר"ע [שם סע' ג'] ע"פ מש"כ המרדכי בגמ' שם. והרמ"א הביא בשם מהר"ל, שלדין הוא מקום שנהגו שלא לעשות, אך המ"ב [ס"ק י"ב] הביא מהלבוש ועוד אחרונים שאין זה מוסכם, ובהרבה מקומות נהגו שכן לעשות עד חצות, ועל כן תלוי הדבר כל אחד לפי מנהג מקומו.

ומעלה⁴⁷, וכן אפשר להסתפר וליטול ציפורניים גם לאחר חצות⁴⁸.

טו. בכל שנה יש לסיים את הגעלת הכלים בערב פסח עד שעה חמישית⁴⁹, אולם השנה מותר להגעיל כלים במשך כל היום ואין גוזרים מחמת שאר השנים⁵⁰. ראוי להקפיד להגעיל ברותחים שיניים תותבות או מכשיר ליישור שיניים⁵¹, ועדיף ברותחים מכלי ראשון [לאחר שנמנע משימוש בהם מעת לעת], ולאחר מכן לא יאכל בהם חמץ חם בשיעור שהיד סולדת בו⁵².

ו. ביעור מעשרות:

טז. בשנת השמיטה ובשנה הרביעית למחזור השמיטה⁵³ יש לקיים מצות ביעור

⁴⁷ כן כתב השערי תשובה [סי' תמ"ד ד"ה טוב לבער] בשם שו"ת "חיים שאל" שהסתפק בזה, והביא שבדרשות מהר"ל כתב שהרוצה להחמיר יחמיר, אבל בעל כנה"ג כתב שלא ראה נזוהרים אפילו דרך חומרא, וכ"כ במחזיק ברכה [תס"ח א']. ובביאור הלכה [ד"ה מחצות] כתב, שלפי טעם הירושלמי שאסור מפני שהוא כיום טוב, א"כ מותר מעיקר הדין לעשות מלאכה עד חצות – שרק אז מתחיל זמן קרבן פסח. אולם רש"י על המשנה בפסחים ביאר, שהטעם לאיסור מלאכה הוא כדי שלא יהיה טרוד במלאכתו וישכח ביעור חמצו ותיקון מצה לצורך הלילה, ולטעם זה שייך האיסור גם כשביעור החמץ וההכנות נעשים ביום "ג ניסן, ומ"מ רוב פוסקים נקטו לעיקר את טעם הירושלמי ולכן אין להחמיר. ובסימן רנ"א [סע' א'] מובאת מחלוקת האם האיסור מזמן מנחה גדולה או רק מזמן מנחה קטנה, וכתב המ"ב [ס"ק ג'] שהסומך על המקילין לא הפסיד, ועיי"ש בביאור הלכה.

⁴⁸ וכן כתב בחק לישראל. ועיין בביאור הלכה [סי' רנ"א ד"ה ומסתפרין] שהביא בשם הגר"א להחמיר בכל ע"ש שלא להסתפר אחר חצות כיון שתמיד נחשב הדבר למלאכת אומן.

⁴⁹ שו"ע סי' תנ"ב סע' א'. והיינו כיון שלאחר מכן החמץ אסור מדרבנן ויצטרך לדקדק האם הכלי בן יומו או לא, וכן אם יש במים פי שישים כנגד הכלי, שאל"כ יש לחוש שהחמץ יפלט מהכלי ויחזור ויבלע בו. ועיי' מ"ב ס"ק א' וב'.

⁵⁰ דעת האחרונים ע"פ החילוק המובא לעיל בהערה 24 לענין מכירת חמץ. ועוד, שהרי לדעת הב"י ניתן להגעיל כלים אפילו לאחר זמן האיסור ואפילו בתוך הפסח, וא"כ אין מקום להחמיר. ומכל מקום, יש להקפיד שלא להשתמש בכלים המיועדים להגעלה, וכן במשטחי המטבח והכיוורים, 42 שעות קודם ההגעלה, דהיינו כבר מיום חמישי.

⁵¹ והיינו לאחר ניקוי היטב, להגעלה אינה מועילה לחמץ בעין. ובשם החזו"א מקובל שלא סבר שיש חובה להגעילם. ובספר מועדים וזמנים כתב שנדון זה נוגע לכל מי שיש בפיו סתימה או כתר, מאחר ואילו בולעים חמץ ופולטים אותו אח"כ, ולכן יש להקפיד שלא לאכול חמץ חם 42 שעות קודם חצות ערב פסח, ולכאורה הוא הדין לתבשיל חמץ חריף. והנה יש להקפיד שלא לאכול בסעודות השבת תבשיל חמץ חם שהיד סולדת בו, מכיוון שהחום מבליע את החמץ שבין השיניים ופולטו אח"כ, ועלול להיכשל ח"ו באיסור משהו חמץ בפסח.

⁵² דהיינו למעלה מארבעים מעלות, כדי שלא יחזרו ויבלעו חמץ, וכן כתב בספר רבת פנינים ובסידור פסח כהלכתו. ולכאורה ה"ה אם אוכל חמץ שאין היס"ב ובעוד שהוא דבוק בין שיניו אוכל מאכל שהיס"ב, הרי זה מבליע לתוכם את החמץ, ולפי"ז יש להזהר מאכילת מאכל שהיס"ב קודם שינקה היטב פיו ושיניו מחמץ. ויש הנמנעים לחלוטין מאכילת מאכלי חמץ, אפילו קרים לאחר הגעלת מכשיר היישור/השיניים התותבות, מאחר וקשה מאד לנקותם כדבעי בשב"ק.

⁵³ כן מפורש במשנה מסכת מעשר שני [פרק ה' משנה ג'], ומובא בספרי [דברים שם] ובירושלמי [מעשר שני שם].

מעשרות⁵⁴, ולהתוודות⁵⁵. לגבי זמן הביעור נחלקו ראשונים: יש הסוברים שהוא בערב פסח⁵⁶ ויש הסוברים שהוא בשביעי של פסח⁵⁷, והוכרעה הלכה כדעה השניה⁵⁸. **השנה היא שנת שמיטה, ויש לקיים מצות ביעור ביום שישי י"ג ניסן, ולא יאוחר משביעי של פסח⁵⁹.**

ז. אפיית מצות מצוה:

ז. נוהגין שלא לאפות מצות מצווה בערב הפסח אלא לאחר שעה שישית⁶⁰, וגם השנה אין להתחיל בהכנת המצות לפני שעה שישית⁶¹. ולענין אמירת הלל בזמן האפייה, תלוי הדבר במנהג⁶². יש להיזהר להפריש חלה מיד לאחר

המצווה נזכרת בספר דברים פרק י"ד "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך" וכו'. ביעור פירושו הפריש את המעשרות מכל המאכלים שברשותו החייבים בהפרשה ולמוסרם לבעליהם ע"פ דינם. דהיינו: תרומה גדולה וחלה – לכהן, מעשר ראשון – ללוי, מעשר עני - לעניים וכו' [וראה רמב"ם הל' מעשר שנו ורבעי פ"א ה"ח. ובזמן הזה הדינים שונים מחמת ספקות שונים, ואכ"מ]. וכן אם יש בידו מטבעות שחילל עליהם את קדושת המעשרות, עליו לבערם ולאדם מן העולם והיינו בהשלכתם לים, וי"א שצריך לשוברם קודם לכן.

כנאמר בתורה [דברים כ"ו, י"ב]: "ואמרת לפני ה' אלוקיך ביערתי הקדש מן הבית" וכו'. ולדעת הרמב"ם [הל' מעשר שני פ"א ה"ד] וספר החינוך [מצוה ת"ז] נראה, שכל המצוה היא רק להתוודות ואין מצווה בעצם ביעור המעשרות. ומכל מקום בזמן הזה לדעת הכל מצות הביעור היא רק מדרבנן, ואנו סומכים על שיטת הראב"ד [הל' מע"ש שם] וספר החינוך [שם] שאין מצוות וידוי בזמן הזה, וכן הכריע החזון איש [דמאי ב', ו'].

רש"י [על התורה שם, ובסנהדרין י"א ע"ב ד"ה זה הזמן], ותוספות [ב"מ י"א ע"ב].

כן דעת הרמב"ם [הלכות מעשר שני פ"א הל' ז'].

כן פסק השו"ע [י"ד סי' של"א], אולם בשו"ע הרב [א"ח סי' ת"ל] כתב שיש לחוש לשתי הדעות.

מכיוון שרוב המקרים נרכשים המוצרים לאחר שעושרו, ולכל היותר דינם כדמאי - שלגבי מפורש במשנה [דמאי פ"א מ"ב] שאין בו דין ביעור, הרי שבזמנינו כמעט אין הדבר נוגע למעשה. אולם החזון איש [דמאי סי' ט"ו ס"ק ד'] כתב, שבזמנינו אין לפירות שבשוק את הקולא של דמאי מכיוון שרוב העם אינם מפרישים ת"מ, ולכן פירות הנקנים בסתם בשווקים שאינם מפקחים, חייבים ביעור. אלא שהירקות שבשווקים הם בד"כ מיבולי השנה השביעית - הפטורים בד"כ ממעשר, ואלו החייבים ביעור הם רק של השנה הרביעית, החמישית והשישית – שכבר אינם בשווקים. אולם לגבי פירות [במידה שאינם פטורים מחמת השמיטה] שהם טבל ודאי [כגון שגדלים בחצרון], וכן מי שבידו שימורים או קפואים מתוצרת שגדלה בשנים המחייבות וברור לו כי לא עושרו, וכן מי שלא הפריש חלה ממוצרי מאפה שבידו, חייב לבערם. כמו כן ישנה משמעות מעשית לחיוב הביעור למי שמחזיק בביתו פרוטה שעליה הוא מחלל את קדושת מעשר שני ורבעי, שעליו להשמידה לא יאוחר משביעי של פסח.

שו"ע [סי' תנ"ח סעי' א']. והטעם מבואר בטור, כיון שמצה הוקשה לקרבן פסח, וכיון שקרבן פסח אינו נשחט אלא לאחר חצות, אף אפיית מצה כן.

זכר לשאר שנים [מ"ב ס"ק ו']. עוד כתב המשנה ברורה, שהמחבר בא להשמיענו שלא כשיטת החכמים הקדמונים שנהגו שלא לאפות בערב שבת אלא בליל י"ט כיון שחששו שיבואו לידי איסור אכילת מצה בערב הפסח. ובס"ק ד' כתב המ"ב חמשה טעמים מדוע לכתחילה לא כדאי לאפות בליל י"ט. והשנה אין צריך להפקיר את הפירות ולומר בשעת האפייה: "כל הפירותים יהיו הפקיר", שהרי עדיין אינו ביום איסורו, אולם בסיום האפייה יזהר לנקות את הכלים ולהפקיר את הפירותים כדי שלא יעבור כשיגיע זמן האיסור בשבת. ואם שכח להפקיר, יוכל לסמוך על הביטול של מחר.

בש"ת "מנחת אליעזר" [ח"א סי' נ"ט] כתב שאין לאומרו, ובספר שושנת העמקים כתב שהדבר

ח. עירובי חצרות:

יח. נוהגים לעשות עירובי חצרות כל שנה בערב פסח עבור כל השנה⁶⁴. השנה יש לעשות את העירוב בערב שבת, במצה כשרה⁶⁵.

ט. המאכלים שיש לבשל לשבת:

יט. יזהר שלא לבשל לשבת זו מאכלי חמץ הנדבקים לכלים⁶⁶. ואם עבר ובישל, אם יוכל לקנחם בלא הדחה, יעשה כן⁶⁷, ואם הדבר לא אפשרי, ידיחם מעט להעביר החמץ⁶⁸.

כ. יש מהפוסקים שכתבו שיותר לבשל לשבת זו אורז או קטניות⁶⁹, אך המנהג הראוי לאנשי מעשה לבשל לשבת זו מאכלים כשרים לפסח בכלי פסח⁷⁰.

תלוי במנהג.

⁶³ שהרי לדעת הרמב"ם [בפ"ו מהל' חמץ ומצה הל' ז'] והשר"ע [סי' תנ"ד סע' א'], אין יוצאים יד"ח במצה שלא הופרשה ממנה חלה, וכמפורש במשנה בפסחים [ל"ה ע"א]. ואם שכח, עיין לקמן סע' כ"ד, וסע' נ"ב, ובהערות שם, מה תקנתו.

⁶⁴ רמ"א [סי' שס"ח סע' ה']. ועיי"ש במ"ב [ס"ק כ"א] שכתב בשם האחרונים שעדיף לערב כל ע"ש, מכיוון שברוב הפעמים מצות העירוב מתקלקלות ומתעפשות במשך הזמן. ועיין בשר"ע הל' עירובין [סי' שס"ו סע' י"ג] שמצווה לחזור אחר עירובי חצרות. ובמ"ב שם [ס"ק ע"ח] כתב שהטעם הוא כדי שלא יבואו לטלטל באיסור.

⁶⁵ ועיין באחרונים שדנו מדוע לא נאמר שהעירוב לא מועיל כיון שאינו ראוי לו, שהרי אסור לאכול מצה בערב הפסח. ותירצו, משום שראוי להאכילה לקטן. וראה מש"כ בזה מהרש"ם [סי' תמ"ד סע' א' ד"ה גס], ובשר"ת דובב מישרים [ח"א סי' קל"ח], ובוהק לישראל [הוספות סי' ז'], ובמקראי קדש [ח"ב סי' כ"ד]. ונדון זה תלוי לכאורה גם באמור לקמן סעיף מ"ד והערה 851, שהמצות המיועדות לליל הסדר לצאת בהם יד"ח הנם מוקצה, וא"כ א"א לערב בהם.

⁶⁶ שר"ע [סי' תמ"ד סע' ג'], וביאר המ"ב שהטעם כיון שיוכרח להדיח את הכלי מפני איסור חמץ [שהרי אסרו חכמים לסמוך על הביטול], אך יש בכך איסור שהרי אינו צריך להשתמש בכלי זה לצורך השבת - וכמו שכתב השר"ע בהמשך לגבי כלי סעודה שלישית שאסור להדיחם. וכתב הגר"ח זוננפלד, שאין לבשל תבשיל המורכב מקמח או גריסים של חיטים מפני שהם נדבקים לסירים.

⁶⁷ משנה ברורה שם [ס"ק י"ג-ד]. והדחה היינו באצבעו- כמבואר בשר"ע סי' תמ"ד סע' ד'. וכל זה אם לא מכר את החמץ עד זמן איסורו, אך אם מכרו כבר מערב שבת ובתנאי שיוכל לאכול מהחמץ כל צרכו [וראה לעיל סע' י"ג הערה 44 לגבי אופני המכירה], יש לדון שאסור לו לקנח, שהרי שוב אינו שלו מאחר שהתנה עם הנכרי שישתמש רק לאכילה.

⁶⁸ רמ"א [שם סע' ג']. וביאר המשנה ברורה [ס"ק י"ד], שאנו מתירין בדיעבד משום איסור חמץ. והבן איש חי כתב, שהדחה זו נחשבת קצת לצורך היום כיון שיש בה צורך מצווה, וכן פסק בשר"ע הרב [סע' ח'], והוסיף, כי טוב להדיחם אפילו אין בהם אלא מעט חמץ בעניין שאין צריך לבערו מעיקר הדין. ואם אפשר להדיח ע"י נכרי, לא ידיח בעצמו אפילו מעט, - משנה ברורה שם.

⁶⁹ כן כתב הפרי מגדים [סי' תמ"ד, ב', באשל אברהם], והערוך השולחן [שם ח']. אולם החזו"א [קובץ אגרות ח"א] כתב שיש לבשל בכלי חמץ נקי תפוחי אדמה או שאר ירקות, ולא קטניות ולא אורז או חמץ. והגר"ח זוננפלד כתב שמנהג ירושלים הוא שלא להטמין תבשילי חמץ לצורך השבת.

⁷⁰ כן כתב המהר"ל, וכן הביא המחצית השקל [תמ"ד ד'] בשם הפרי חדש והב"ח שנהגו לבשל

י. הכנות ליו"ט מערב שבת:

כא. מצווה להסתפר ולהתרחץ וליטול ציפורניו לכבוד יו"ט וללבוש בו בגדים נאים כמו בשבת⁷¹, ומצווה לטבול אחר חצות להיטהר לכבוד הרגל⁷². בשנה זו יש לקיים מצוות אלו מערב שבת⁷³, ומנהג העולם ללבוש בגדי יו"ט כבר מערב שבת⁷⁴.

כדאי להביא את המחזור לתפילת יו"ט לבית הכנסת כבר מערב שבת.

כב. מעיקר הדין צריך שיקדש ויאכל במקום שנו של שבת דולק⁷⁵, אולם בשבת זו לא יעמיד את הפמוטים על השולחן, כיון שלא יוכל לסלקם אחר שיכבדו⁷⁶ ולא יוכל לנקות היטב מפירוורים ולהחליף את המפה, אלא אם יעמידם באופן שהמפה לא תהיה פרוסה תחתם ויוכל להסירה.

כג. המדליקים בנרות, כדאי שיכינו מערכת כפולה של נרות - גם עבור יו"ט, מאחר שאסור לחמם את הנרות ביו"ט כדי להדביקם⁷⁷, וכן ראוי שלא

בקדירות של פסח, ומוציאים מהם בכף חדשה ומניחים בכלי של חמץ לצורך הסעודה – והיינו כיון שבדרך כלל אוכלים תבשילים חמים וההבל העולה מן התבשיל מחבר בין הכלי חמץ לכלי פסח ויש להזהר בזה לכתחילה [כמבואר ב"ד סי' ק"ה סע' ג']. והמ"ב [ס"ק י"ב] כתב ג"כ בשם הפוסקים שטוב לבשל בכלים חדשים המוכנים לפסח, והוסיף בשער הציון, שאין לערות תבשיל ורותח מכלי פסח לכלי חמץ. ובפרי מגדים [אשל אברהם סק"ד] ובאליה רבה [ס"ג] כתבו, שיערה מכלי ראשון של פסח לכלי שני של פסח, ומשם יערה לכלי של חמץ, אך אם התבשיל אינו חם בשיעור יד סולדת, יוכל לערות ישירות מכלי פסח לכלי חמץ. ומ"מ צריך להזהר שלא יתזו מהכלי חמץ חזרה לכלי פסח. ויש מהאחרונים שכתבו שאין ראוי להשתמש בכלים שבישלו לצורך סעודת חמץ בימי הפסח, וכן דייק בספר בגדי ישע מהמגן אברהם שכתב שיבשל "בכלים חדשים" ולא "בכלי יו"ט", וכן כתב בספר ברכת הפסח סי' סק"ו.

71 רמ"א סי' תע"א סע' ג'. ושם לא הזכיר נטילת הצפרניים, אולם בסי' ר"ס נפסק בשו"ע כן לעניין שבת, וכ"כ להדיא בשו"ע הרב סי' תקכ"ט סע' ב', ובקצושו"ע סי' ק"ג סע' ב'.

72 משנה ברורה [שם ס"ק כ"ב]. ובברכי יוסף [סי' תכק"ט ס"ק ז'] כתב בשם שו"ת שאגת אריה החדש [סי' ס"ח], שבזמן הזה אין חובה לטהר עצמו ברגל, אולם הוא עצמו כתב בספרו מורה באצבע [אות ר"ד]: "ערב פסח יזהר לטבול במקווה טהרה כי חייב אדם לטהר עצמו ברגל" וכו'.

73 וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב [מהד"ג ח"א סי' קכ"ג] שגם בזה"ל יש חיוב טבילה לפני הרגל. ובפרט שהרי חייב לקיים מצוות אלו [מלבד טבילה] משום כבוד השבת גופה.

74 וכתב הגר"ש דיבלצקי בשם החק לישראל, שאין לזוז ממנהג העולם. ועיינו בשו"ע [סי' תכ"ט סע' א'] שפסק, שבגדי יו"ט צריכים להיות טובים יותר מבגדי שבת, וביאר המ"ב שם [ס"ק י"ב], שהטעם בזה מפני שחייב בשמחה, וזהו ג"כ בכלל שמחה. ומפני זה אמר מרן בעל הקה"י, שאם ילבש בגדי יו"ט בשבת יש בזה משום זילות לשבת, ועוד, שאם ילבשם בשבת קודם צה"ל יש בזה משום מכין משבת ליו"ט. אמנם הן איש חי כתב [ס"ק ד'] שילבש בגדי יו"ט בשבת אחרי מנחה. אך הפך החיים בהלכות יו"ט [סי' תקכ"ט ס"ק כ"ג] כתב, שכשחל יו"ט במוצאי שבת לא ילבש בגדי שבת בין השמשות משום שנראה כמכין משבת ליו"ט, אלא ילבשם מבעוד יום ויכון גם לכבוד השבת, או ימתין עד הלילה.

75 מג"א [סי' רע"ג ס"ק ט"ו] ומשנה ברורה [שם ובסי' רס"ג ס"ק ל"ט]. ולכן, אם אוכל את כל סעודת החמץ בחדר מיוחד, לכתחילה צריך שידליק שם את נרות השבת.

76 מדין מוקצה, והיינו אפילו שצריך למקומם כמפורש בסי' רע"ב [סע' א' ב'], ופירש שם במ"ב, דהיינו משום שבין השמשות היה הפמוט בסיס לשלהבת, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, וזהו הנקרא בגמרא מוקצה מחמת איסור דק"ל ביה לחומר.

77 מג"א [סי' תקל"ד ס"ק ו'] ומשנה ברורה [שם ס"ק י"ח], מחשש שמא ימרח שהוא תולדה של

להוציא את שאריות הנרות [דסקיות, חלב וכו'] מכוסות הזכוכית שהדליקו בהם⁷⁸. יש להשאיר נר שיידלק כל השבת שממנו יוכלו להעביר אש לצורך הדלקה ביו"ט.

כד. צריך לשאול את בני ביתו האם הפרישו חלה מהחלות⁷⁹ וגם מהמצות⁸⁰.

יא. הכנת צרכי הסדר מערב שבת:

כה. נוהגין להניח שני תבשילין בקערת הסדר אף כשחל ערב פסח בשבת⁸¹.

ממחק.

⁷⁸ אמנם האחרונים הקלו בזה, וכ"כ בחיי אדם [כלל צ"ב], והמ"ב [סי' תצ"ט ס"ק ט"ו], אך מנהג העולם להחמיר, ואולי זהו משום שדוקא כשהשימוש בנרות הוא לצורך תאורה, אז שאריות החלב ראויות עכ"פ להדלקה, משאי"כ בימינו שהשימוש בנרות הוא רק לכבוד יו"ט, ולכאורה ה"ה לגבי דסקיות מתכת הדבוקות לתחתית הכוסיות שאין היתר לטלטלם ולפורר את החלב כדי שיוכל להוציאם, וכן נקטו כמה אחרונים. אולם בספר "פסקי תשובות" [סי' תק"א, סע' ב' הע' 5] כתב שהדבר מותר. אך ברמ"א [סי' תק"ט סע' ז', וסי' תק"ח סע' א'] פסק שמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש, וכן הכרעת המ"ב [סי' תק"ט ס"ק ל"א, ובסי' תק"ח ס"ק כ"ג], ולכא"ו א"כ ה"ה לצורך מצווה – שזהו ג"כ צורך כל אדם דומיא דאוכל נפש. אכן בספר "פסקי תשובות" [סי' תקט"ו, הע' 3] כתב בשם הפוסקים שאין זה פשוט להתיר טלטול מוקצה אפילו לצורך מצווה דאורייתא, והביא לכך הוכחה מדברי המ"ב [סי' תרנ"ה ס"ק ג']. ומצד איסור טוחן בפירור החלב ג"כ לכא"ו אין לחוש, שהרי אין זה אוכל ול"ש בזה טוחן, וגם ק"ל שאין טוחן אחר טוחן, וכבר בשעת עשייתו של החלב היה במצב נוזלי וא"כ ל"ש בו טוחן וניתן להתיר זאת, ומ"מ מהיות טוב ראוי להכין מע"ש סט כפול.

⁷⁹ הנה זין זה מבואר במשנה שבת [לד, א]: "ע"ש עם חשיכה צריך אדם לומר בתוך ביתו: עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר". ובטור [א"ר"ח סי' רס] כתב בשם מהר"ם מרטנבורג שלא היה שואל אם עישרו, אלא האם הפרישו חלה. והמתבר [שם סע' ב] פסק כן להלכה. וכתב המ"ב [ס"ק י"ג] שעכשיו אין נוהגין לשאול זה, ובשר"ת כנסת יחזקאל [קצנלבוגן, סי' כ"ג] ביאר דהיינו מכיון שחלת חר"ל יש לה תקנה: אוכל ומשייר. וסיים המ"ב בשמו: "אך בערב פסח בודאי צריך לשאול. [כיוון שתקנה זו לא שייכת בע"פ, שהרי אינו יכול לשייר], ואם חל בשבת, צריך לשאול בערב שבת". וכ"כ בקצוש"ע [סי' קט"ז סע' ו] "בערב שבת זה יזהר אדם במאד מאד לשאול אם הפרישו חלה מן החלות שאפו לכבוד שבת, כי אם לא הפרישו חלה וזכרו בשבת, יש בזה מבוכה גדולה מה לעשות וכו' ודעת המג"א שצריך ליתן כל החלות לעכ"ם במתנה גמורה קודם שעה שנאסרין בהנאה" וכו'. ועי' בביה"ל מש"כ בזה, ועצתו מועילה רק לגבי חלת חר"ל, אבל בא"י, אין לפת זו תקנה, וצריך לכסותה ולשורפה במוצאי יו"ט. ויעוין במ"ב סי' רס"א [ס"ק ד] שכתב, כי הגם שפסק שם שאסור להפריש חלה בע"ש בין השמשות, מ"מ "כשחל שבת בע"פ ולא הפריש חלה מהמצה בע"ש מבעוד יום, מותר להפריש אף בע"ש בין השמשות וכו', וה"ה אם לא הפריש חלה מבעוד יום מהלחם חמץ שיאכל בבוקר שבת, עכ"ל.

⁸⁰ אמנם, כאן אם שכח, יש לכך עצה, וכמו שפסק הרמ"א [בסי' תק"ו סע' ג]: "אוכל ומשייר קצת, ולמחר מפריש מן המשויר חלה" וכו', "ואם רוצה, יוכל ללוש עוד עיסה אחת ביו"ט, ויצרפם יחד ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מערב יו"ט" עכ"ל. וכתב שם המ"ב [ס"ק כ"א], שהעצה הראשונה מועילה רק בחלת חר"ל, אבל בחלת א"י מועילה רק העצה השנייה. ובסימן תנ"ז [ס"ק י'] האריך המ"ב לבאר כיצד ניתן להפריש חלה במקרה ששכח להפריש מעי"ט, ועי' לקמן סע' נ"ב ובהערה שם..

⁸¹ במשנה ברורה [סי' תע"ג ס"ק כ"ב] הביא שנחלקו בדבר אחרונים, ו"א שאין צריך רק תבשיל אחד – כנגד הפסח, שהרי חגיגה אינה באה אז לפי שאינה דוחה שבת, אך י"א שגם אז צריך שני תבשילין, שלא חילקו בין השנים לפי שאין זה אלא לזכר בעלמא, ומסיק: וכן נוהגין.

את הזרוע צריך לצלות כבר מערב שבת⁸², אולם אם שכחו, יצלוה בליל יו"ט, ויקפידו לאוכלה למחרת⁸³. צריך להיזהר שלא לומר "צלו בשר זה לפסח"⁸⁴. את הביצה אפשר לצלות או לבשל⁸⁵ גם במוצ"ש - ליל יו"ט⁸⁶.

כ. כשחל יו"ט בשבת, המטבילין את הכרפס במי מלח⁸⁷, יכינום מערב שבת⁸⁸. שכחו להכניס מע"ש, ישתמשו לטיבול בחומץ, ואם אין ברשותם חומץ⁸⁹, יכינו בליל שבת בשינוי כמות מועטה של מי מלח לצורך הטיבול⁹⁰. וגם השנה שחל יו"ט במוצ"ש, ראוי להחמיר להכניס מערב שבת⁹¹.

⁸² והיינו משום שכתב המ"ב [שם ס"ק ל"ב] שאין לאכול את הבשר בלילה שהרי אין אוכלין בו צלי, ועלול שלא לאוכלה כלל ונמצא שצלאה שלא לצורך יו"ט, ומכיון שכך יש לצלותה מבעוד יום. וכן מבואר במג"א [ס"ק ח'], וכן כתב בספר ברכת הפסח בשם הגר"ח זוננפלד.

⁸³ דהיינו ביר"ט עצמו, כ"כ המג"א [שם] ומן הטעם המבואר בהערה הקודמת. ועיין בפתחי תשובה [ס"ק י'] ש"א שאין לאכול צלי אף ביום, אך מסיק שלא ראינו מי שנהג בחומרא זו, והביא שמצא בכ"י [סי' כ"ג] שבשנת תפ"ז חל ע"פ בע"ש, ודרש לעדתו בדרשת שבת הגדול כי יש לצלות את הזרוע מע"ש, כי במוצ"ש אסור לצלות כיון שאין אוכלין צלי בלילי פסחים. ולכאור' יכלו לצלותה כדי לאכולה למחרת, ונראה דס"ל שאין לעשות כן לכתחילה על סמך שיאכל למחרת, ורק בדיעבד הותר לעשות כן, ולכן מסיק השע"ת שיש להזכיר לצלות את הזרוע מע"ש.

⁸⁴ כיון שנראה שהקדישו לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ - כן פסק השו"ע [סי' תס"ט]. ועי"ש במ"ב [ס"ק ב'], שמטעם זה יזהר שלא יאמר "צלה לי זרוע זה לפסח", מיהו בדיעבד אם אמר, לא נאסר הבשר.

⁸⁵ על דין השו"ע ש"נהגו בבשר וביצה", כתב המ"ב [ס"ק כ"ג], שמכל שכן מועיל לעשות שני מיני בשר - אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, אך נהגו בביצה = ביעא, מלשון "בעיא רחמנא למפרק יתנא", או מטעם שזהו זכר לאבילות - שחורב ביהמ"ק ואין אנו יכולים להקריב קרבן פסח. והשו"ע פסק שנהגו שהביצה תהיה מבושלת, והרמ"א הוסיף: וה"ה צלוייה, וכן נהגין בעירנו. וביאר המשנה ברורה [ס"ק ל'], דהיינו כיון שהביצה באה זכר לחגיגה, והחגיגה באה בין צלי ובין מבושל.

⁸⁶ כיון שמותר לאוכלה אפילו אם היא צלוייה, שהרי אין האיסור אלא בבשר צלוי, ומסתמא יאכלה כבר בערב. אמנם כתב המ"ב [ס"ק ל"ב], שאם אין דעתו לאכלה במשך החג הראשון, אסור לצלותה בלילה, וא"כ יצטרך להכניח ג"כ בערב שבת.

⁸⁷ כ"כ הרמ"א [סי' תע"ג סע' ד'], שיכול לטבל בחומץ או במי מלח.

⁸⁸ מ"ב [ס"ק כ"א] ע"פ פסק השו"ע [סי' שכ"א סע' ב'], שאין להכין הרבה מי מלח ביחד בשבת בכדי ליתנם לתוך מאכלים כבושים, כיון שהדבר נראה כעיבוד.

⁸⁹ כן כתב המשנה ברורה [ס"ק כ"א], שאם שכח ואין לו חומץ לטיבול בו, מותר לעשות מעט מי מלח. ונראה שסבר שלכתחילה עדיף שלא להכין אפילו מעט, מן הטעם המבואר בסוף ההערה הבאה.

⁹⁰ כפי שנפסק בשו"ע [שם] שמעט כן מותר להכין, ומ"מ יקפיד שריכוז התמיסה לא יהיה של שני שלישים מלח ושליש מים, כיון שבכה"ג אסור להכין אפילו מעט כמפורש שם. וכמו כן יכניס ע"י שינוי, דהיינו ישפוך את המלח לתוך מים המצויים כבר בכלי [ראה קצוש"ע סי' ק"ח ס"ד].

⁹¹ הגם שמלשון המ"ב [סי' תע"ג ס"ק כ"א] שכתב: "אם חל בשבת יעשה המי מלח קודם שבת ולא יעשה בשבת", נראה שאין בכך איסור, וכן כתב במעדני שמואל בשם מהרבה מהאחרונים שאין בהכנתם ביר"ט איסור. מכל מקום, בחיי אדם [ק"ל, דיני ליל הסדר בקצרה ס"ק א'], ובקצוש"ע [ק"ח, ד] כתבו מפורש כי גם כשי"ט לא חל בשבת, יש להכין את המי מלח מבעוד יום. ובודאי ראוי לחוש לדעתם לכתחילה. ואם שכח, יכין מעט ובשינוי.

כז. המכנינים חרוסת בעצמם, יטחנו את מרכיביה מערב י"ט, והשנה יש לטחנם מערב שבת⁹². את היין שנוהגים לערב בתוך החרוסת יוכלו להכניס בליל יו"ט⁹³. אם שכחו להכין את החרוסת מערב שבת, יוכלו להכינה בליל יו"ט בשינוי⁹⁴.

כח. המשתמשים בחסה לצורך המרור, יבדקוה מתולעים בערב שבת⁹⁵, וישמרוה עטופה בניילון במקרר כדי שלא תכמוש⁹⁶, אך לא ישורה במים במשך השבת⁹⁷. המשתמשים בחזרת [חריין], עדיף לטחונה כבר מערב יו"ט ולשמרה בכלי סגור לבל תפוג חריפותה⁹⁸. לא טחונה מע"ש, יטחונה בליל יו"ט בשינוי מועט⁹⁹.

⁹² כן כתב הפרמ"ג סי' תמ"ד [מ"ז אות ב'], משום שדיכה כדרכה אסורה ביו"ט, וכ"כ המ"ב [ס"ק מ"ז].

⁹³ כן מבואר ברמ"א [סי' תע"ג סע' ה']. וראה שו"ע [סי' תק"ו] שאין איסור לישא באוכלין הנצרכים לו ליו"ט. ועין בס' ש"כ [סע' י"ט] שגם אין דרך צביעה באוכלין. אולם כשהל פסח בשבת, צריך להכניס גם את היין מערב שבת ויו"ט – כ"כ במ"ב שם [ס"ק מ"ח], וראה בזה גם בס' שכ"א סע' ט"ז, ובמ"ב שם [ס"ק ס"ח - מה יעשה אם שכח.

⁹⁴ המ"ב [ס"ק מ"ז] הביא דברי החק יעקב בשם הרוקח, שאם שכח, מותר לעשותו ביום טוב ולא כתב שהיינו בשינוי]. ואולם דבריו צ"ע, שהרי הפמ"ג כתב שבי"ט אסורה דיכה כדרכה, וכן מבואר ברמ"א [בס' תק"ד סע' א'] שנוהגים לשנות בדיכת תבלין, וכן כתב שם המ"ב [ס"ק י"א] שאנו חוששים לדעת הסוברים שגם תבלין המפיג טעם אין לדוכו כדרכו ביו"ט, וא"כ ראוי לעשות בשינוי. ועיי"ש במ"ב [ס"ק י"ט] שדן לגבי טחינת חזרת, וכתב בסוף דבריו שבי"ט מותר לחתוך ירקות דק דק בלי שינוי, אולם רק בכמות הנצרכת לאכילת אותו יום. ועיי"ש בשע"צ [ס"ק ל"ו] שדימה זאת לדין שום ושחליים דמפיגין טעם הרבה, ובהם מותר לדוך ללא שינוי גם לדעת האוסרים לדוך כדרכו בשמפיגין טעם.

⁹⁵ במ"ב [סי' תע"ג ס"ק מ"ב] כתב שחיון שבחסה שכיח מאד תולעים קטנים, עדיף לקחת תמכא [חריין] אפילו שהוא השלישי בסדר העדיפות לקיום מצות מרור, מאשר להכשל באיסור תולעים ח"ו. ולכן בימינו שישנם חברות המגדלות חסה המוחזקת כנקייה מתולעים, יש לקנות דווקא תוצרת זו ובכך ניתן לקיים את המצווה בהידור, ומ"מ צריך לבדוקם בע"ש כפי הוראות הרבנים המודפסות על גבי האריות. ובכף החיים [שם ס"ק צ"א] כתב ג"כ שיש לבדקה מע"ש. ואם שכח ולא בדק, יבדקה במתינות בליל יו"ט, ואם מצא תולעת, יוכל להסירה, שהרי ביו"ט מותר להוציא פסולת מתוך האוכל כמבואר בשו"ע [תק"י סע' ב'], וגם משום מוקצה אין לחוש וכמו שכתב החו"א [או"ח, סי' מ"ז ס"ק ט"ו].

⁹⁶ המ"ב [ס"ק ל"ז] הביא שנחלקו הפוסקים אם יוצאים בכמושין, ודעת ריא"ז בשם הירושלמי והמג"א והחק יעקב שאין יוצאין בהם, אך דעת רוב הפוסקים שיוצאים גם בכמושים, וכן הביא בשע"צ [ס"ק מ"ח].

⁹⁷ שאם שרויים במים ל"ד שעות דינם ככבוש, כמבואר ביר"ד [סי' ק"ה סע' א'], ואינו יוצא בהם ידי חובה, כנפסק בשו"ע [סי' תע"ג סע' ה'], ע"פ המשנה בפסחים [דף ל"ט.], ועיי"ש במשנה ברורה [ס"ק ל"ח] שכתב כן.

⁹⁸ ראה סי' תע"ג במ"ב [ס"ק ל"ו] שיש לפורר את החזרת ולהעמידה מגולה כדי שתפוג חריפותה, ואסור לאוכלה שלמה כיון שזה קרוב לסכנה ואין בו מצוה. והביא בשם הגר"א שהנהיג שלא לפוררה קודם בואו במיח"כ כדי שלא יפוג טעמה. ומ"מ אם מאחסנה בכלי סגור, אין לחוש שיפוג טעמה. וראה בס' תק"ד במ"ב [ס"ק י"ט] שהיו נוהגין לטחון חזרת מראש בכמות מרובה שתספיק לשנים ושלשה ימים, ומשמע שאין טעמה מתפוגג מחמת הטחינה המוקדמת.

⁹⁹ משום שאין טחינה באוכלים, וכפסק הרמ"א בס' תק"ד סע' ג'. ועיי"ש במ"ב [ס"ק י"ט] שהצורך לעשות בשינוי תלוי האם מפיג טעמו ע"י הטחינה או לא. וכתב שם לגבי טחינת חזרת בליל יו"ט, שיטחנה על המפה או על השולחן ולא לתוך כלי, ובהו נחשב לקצת שינוי.

כט. כדאי לפתוח את אריזות המצות מבעוד יום, לבודקם ולהסיר מהם את המצות הכפולות והנפוחות¹⁰⁰, ולוודא שיש ברשותו לכל הפחות שלש מצות שלימות לצורך הסדר¹⁰¹. כמו כן יודא שהופרשה חלה מהמצות¹⁰².
ל. אם הדבר אפשרי, כדאי להכין את שולחן הסדר כבר מבעוד יום¹⁰³, והשנה כינו כבר מערב שבת¹⁰⁴.

שבת קודש י"ד ניסן פרשת אחרי מות - שבת הגדול ערב פסח:

לא. קיום מצות בציעה על הפת בסעודות שבת¹⁰⁵ אפשרי בכמה דרכים: א. בחמץ¹⁰⁶, ויוכל לקדש, ליטול ידיו, לברך המוציא ולאכול שיעור סעודה¹⁰⁷ בפינה בה מרוכז החמץ, ולאחר מכן ינער בגדיו וימשיך סעודתו בשולחן אחר ללא חמץ, ויחזור למקום בו אכל את החמץ לברך שם ברהמ"ז¹⁰⁸. או שיאכל חמץ ע"ג מפה מיוחדת קודם הבאת שאר המאכלים, ואח"כ יסלקנה וימשיך סעודתו בלא חמץ. ב. לדעת חלק מן הפוסקים יוכל לקיימם במצה

¹⁰⁰ שאלו אסורות בפסח כמבואר בס' ת"א סע' ה' ברמ"א, ועי"ש במ"ב ס"ק ל"ה שכתב בשם האחרונים שהמצות דקות שלנו אין לחוש לאבעבועות וחללים הנכרים במצה מבחוץ. ועכ"פ את המצות האסורות יש לבער מחשש חימוץ.

¹⁰¹ כמבואר בס' תע"ג סע' ב', והיינו שתיים לצורך לחם משנה כשאר יו"ט והשלישית כדי לבוצעה לקיים בחציה מצוות מצה הקרויה "לחם עוני", ודרכו של עני בפרוסה, וחציה השני לצורך האפיקומן [מ"ב שם ס"ק י"ח].

¹⁰² שהיה לדעת הרמב"ם [בפ"ו מהל' חמץ ומצה הל' ז'], והשו"ע [סי' תנ"ז סע' א'], אין יוצאים ידי חובה במצה שלא הופרשה ממנה חלה, וכמפורש במשנה בפסחים [ל"ה ע"א], ואין מפרישין חלה בשבת וי"ט. ואם שכח להפריש, עיין לעיל סע' כ"ד בהערה, כמה עצות לזה. ועי"ש מה שהבאנו מה שפסק המ"ב שאם נזכר אפילו בבין השמשות, מותר לו גם אז להפריש חלה, בשונה מכל ערב שבת.

¹⁰³ שו"ע [סי' תע"ב סע' ב']. והטעם: כדי שיוכל להתחיל הסדר מיד כשתחשך ולא ישתהה [מ"ב ס"ק א']. ומצוה למהר ולאכול כדי ישנו התינוקות - שו"ע שם.

¹⁰⁴ כן הביא הפר"ח סוף סי' קמ"ד בשם מהר"י וייל [סי' קצ"ג].

¹⁰⁵ כמבואר בשו"ע סי' רע"ד [סע' א'] שיש לבצוע בשבת על שתי ככרות, ושם [בסע' ד'] מבואר שיש חיוב לקיים את שתי הסעודות הראשונות בפת דווקא, וביאר המ"ב [ס"ק ט'] שהטעם לפי שהם עיקר כבוד השבת.

¹⁰⁶ וכן סתימת לשון השו"ע סי' תמ"ד שכתב "ומשיירין מזון שתי סעודות".

¹⁰⁷ לכתחילה יש לאכול כביצה - מחמת סעודת שבת - וכדאיתא בשו"ע [סי' רצ"א סע' א'], ובדיעבד די גם בכזית, כן כתב המ"ב [סי' תרל"ט ס"ק כ"ג].

¹⁰⁸ כמש"כ בשו"ע [סי' קפ"ד סע' א'], ובמ"ב שם [ס"ק ז']. אולם כתב שם במ"ב [ס"ק א']: "ומפינה לפינה אפילו הבית גדול מותר ואפילו כשאין רואה מקומו הראשון, וכו'. ואם היה לו מניעה שלא יוכל לברך בהחדר שאכל, מותר לברך בחדר שסמוך לו אם יכול לראות מקומו שאכל. ואם דעתו היה בשעת ברכת המוציא לברך בחדר אחר בבית זה, אפשר דיש להקל בשעת הדחק [כגון שמקום שאכל אינו נקי לברך שם] אפילו אינו רואה מקומו הראשון, עכ"ל. ואם יאכל מעט חלה גם במקום השני, לכרע א"צ לחזור למקומו הראשון כדי לברך, וכמפורש שם בשו"ע [סע' ב']".

עשירה¹⁰⁹. ג. במצה רגילה - בסעודת ליל שבת בלבד¹¹⁰.

¹⁰⁹ בנוגע למצה עשירה ישנם שתי שאלות מרכזיות: א. האם מותר לאוכלה. ב. האם ברכתה המוציאה – וניתן לקיים בה מצוות בציעה על הפת. והנה בנוגע לשאלה הראשונה: הש"ע [סי' תע"א סע' ב'] פסק שקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה, ולדעתו ודאי אפשר לקיים במצה עשירה, שהרי ס"ל [בסי' תס"ב סע' א'] שאפילו בפסח מותר לאכלה. אולם בדעת הרמ"א קיימת סתירה, שמחז' [בסי' תע"א סע' ב'] הסכים עם דברי המחבר שכתב שקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה, [ורק אסר לאכול מצה שיוצאים בה יד^ח], ומאידך [בסי' תמ"ד סע' א'] כתב, שבמדינות אלו שאין נוהגים לאכול מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בבשר ודגים. ולכאורה אם הרמ"א מסכים לאכילת מצה עשירה עד שעה עשירית, מדוע לא יקיים בה מצוות סעודה שלישית? ובאמת הערוך השולחן [תמ"ד ה'] יישב את שיטת הרמ"א, שאכן בעקרון הרמ"א מתיר מצה עשירה בע"פ, אלא כיון שמנהגם היה שלא לאכול בפסח מצה עשירה, המציאות היתה שלא הכינו כלל מצה עשירה לצורך ערב הפסח, וכן דעת החק יעקב. אולם הנועד ביהודה [מהדור"ק א"ח סי' כ"א] העלה בדעת הרמ"א שאסור לאכול מצה עשירה בע"פ, אך הוא עצמו חלק עליו לדינא וסובר שמוותר, והכרעת רבים מהאחרונים לאסור מצה עשירה עכ"פ לאחר סוף זמן אכילת חמץ [עי' אג"מ א"ח ח"א סי' קנ"ה]. ובנוגע לשאלה השנייה: מצה עשירה הינה למעשה פת הבאה בכיסנין, והש"ע [סי' קס"ח סע' ז'] פסק שעל פת הבאה בכיסנין מברכים "המוציא" רק אם קובעים עליה סעודה - שהוא שיעור ג' או ד' ביצים, או שיעור שאנשים רגילים לאכול בד"כ בסעודה [עי' מ"ב שם ס"ק כ"ד]. אולם המהר"ח אור זרוע [בשו"ת סי' ע"א] חידש שהשבת עצמה גורמת קביעות, הן לענין מעשרות – שיש לעשר אפילו באכילת ארעי, והן לענין פת הבאה בכסנין – לענין שמתחבב בברכת המוציא, ובפתחי תשובה [שם ס"ק ט'] הביא שבשו"ת גינת ורדים חולק על הא"ז וכתב שאין חילוק בין שבת לחול, וכן הסכמת הברכי יוסף, וכן עמא דבר. הכרעת הפוסקים להלכה: דעת הגר"מ פיינשטיין [ח"א סי' קנ"ה], שיש לאכול מצה עשירה בשבת של ע"פ בשתי הסעודות הראשונות ולברך עליה המוציא, שכן נראה משו"ת הרדב"ז [ח"א סי' תפ"ט] שמברכים עליה המוציא, וגם מהמגיד משנה [פ"ג מהל' חמץ ומצה הלכה ג'] שבדבריו מבואר שיש שהיו מחמירין שלא לשייר (חמץ) אלא לאכול מצה עשירה. אך במנהגי מהר"ל [הלכות שבת הגדול וע"פ] כתב שיש לברך בורא מיני מזונות על מצה עשירה גם בע"פ, וכן הכריע להלכה הגר"ע יוסף [יחזה דעת ח"א סי' צ"א].

¹¹⁰ כיון שהאיסור לאכול מצה בערב פסח מעיקר הדין הוא רק ביום י"ד בניסן מעלות השחר. ומובא שכן היה מנהגו של החיד"א. ועי' במ"ב [סי' תע"א ס"ק ז"ב] שיש נוהגים שלא לאכול מצה כבר מראש חודש. אולם בחק יעקב [שם ס"ק ז'] דייק מלשון המגן אברהם [שם ס"ק ו'] שכתב דביום י"ג מותרים לאכול מצה, כי האסור לאכול מצה מתחיל כבר מליל י"ד, וכן כתב בשו"ת רב פעלים [ח"ג סי' כ"ז]. והחק יעקב חלק על המג"א ומסיק שבלי ל"ד מותר, וכן מבואר בר"ן להדיא, וכן משמע מהירושלמי. אולם כיוון שיש אוסרים, עדיף להשתמש באופנים האחרים, וכן כתב האג"מ [א"ח קנ"ה] שאין למחות באוכלים מצה בסעודת ליל שבת אבל מן הראוי להחמיר. ועיין לקמן סעיף מ"ד. ובספר "הליכות שלמה" מפסקי הגרש"ז [מועדים פ"ח סע' י"ג] כתב שיכול להשתמש לסעודת שבת במצה מבושלת שיש בכל פרוסה לפחות כזית, שמברכים לפניה המוציא ולאחריה ברהמ"ז. עוד כתב שם [ס"ק י"א], שיכול להשתמש במצה לצורך לחם משנה.

לב. מתפללין שחרית בהשכמה¹¹¹ ולא יאריכו בתפילה¹¹². הנוהגים לומר פיוטים, יאמרום בשבת זו¹¹³. רוב הקהילות נוהגים להפטיר בספר מלאכי "וערבה לה"¹¹⁴.

לג. מיד לאחר התפילה יש לקיים את סעודות יום השבת באחד משני אופנים¹¹⁵:
א. לחלק את סעודת שחרית לשנים ולאכול בשתי הסעודות פת¹¹⁶. ב. לאכול סעודה ראשונה עם פת, ואת הסעודה השלישית לקיים אחר זמן מנחה

¹¹¹ כן הוא הדין בכל שנה בע"פ כמובא בספר חסידים [אות שי"ד], וברוקח [סי' רס"ז], וכ"כ במשנה ברורה [בסי' תכ"ט ס"ק י"ג ובסי' תמ"ד ס"ק ד'] בשם מהר"ל. ואם איחר לקום ולא יספיק להתפלל קודם שיחול זמן האיסור, כתב בשו"ת בצל החכמה [ח"ד סי' קע"א], שאסור לו לאכול קודם שיתפלל אע"פ שע"י כך יתבטל מאכילת פת בסעודת שבת שחרית. ומ"מ אם אינו יכול לכוון ליבוי בתפילה מחמת הרעב, מותר לו לאכול ולשתות עד שתתישב דעתו ויוכל לכוון בתפילתו, וכן כתב גם בשו"ת משנה הלכות [ח"ח סי' קצ"ב] שאין לאכול קודם התפילה, ואין מצות אכילת סעודת שבת דוחה את האיסור לאכול קודם התפילה [המבואר בגמ' ברכות י' ע"ב], שהרי קודם התפילה לא חלה עליו חובת סעודה - כמבואר בשו"ע [סי' רפ"ט סע' א'].

¹¹² פרי חדש [סי' תמ"ד ס"ק ב'], שו"ע הרב [שם ס"ק ז'], אליה רבא [ס"ק א'], ומשנה ברורה [ס"ק ד'] בשם האחרונים. והטעם: כדי שיהיה שהות לאכול הסעודות ולא יבואו לידי מכשול.

¹¹³ כ"כ הפרי מגדים [סי' ת"ל, ב"מ ז'], ובשושנת העמקים, [ועי' לעיל הערה 5]. אולם בספר חסידים [אות שי"ד] כתב שלא יאריכו בשבחות שמא יבוא עת איסור חמץ. והגר"ח זוננפלד כתב שאין לומר הפיוטים בשבת זו, וכן הוא בלוח א"י.

¹¹⁴ כן הוא מנהג א"י כמובא בספר הפרדס [סי' כ"ה] בשם רש"י, ובאור זרוע [סי' צג"ג], שתמיד מפטירין "וערבה", והטעם: מפני שכתוב בה "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא" וכו' שהוא דומה לבשורת הגאולה במצריים ע"י משה רבנו, וכ"כ הלבוש [סי' ת"ל], וכ"כ הגר"מ טיקווינסקי בספרו "ארץ ישראל [סי' י"ז], ובעיר הקודש והמקדש, [ח"ג עמ' שנא], ובלוח א"י. והוסיף הלבוש, שיש שאין מפטירין "וערבה" אלא רק כשחל שבת הגדול בערב פסח, מפני שכתוב בה "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר" וגו', דהינו ביעור המעשר בשנה הרביעית לשמיטה, וזמן הביעור לא היה כי אם בערב פסח, והבאר היטב [שם ס"ק א'] הביא דבריו וכתב שכן נוהגים, וכן כתב בשו"ע הרב. ויעוין בחכמת שלמה [שם] שכתב בזה עוד טעם. אמנם בהגהות מהרש"ם הביא [וכן מובא במעשה רב, קע"ו] שמנהג הגר"א הוא להיפך: שבכל שבת הגדול שאינו חל בע"פ מפטירין "וערבה", וכשחל בע"פ מפטירין את הפטרת אותו שבו. ובערוך השלחן כתב שהמנהג אצלם כהגר"א. ובקונטרס דבר בעתו כתב שכן מנהג ירושלים בקהילות הפרושים.

¹¹⁵ בסעודות היום ניצבת השאלה את מה להעדיף: האם את ההידור באכילת סעודה שלישית בפת דוקא, וכשיטת התוס' [ביומא ע"ט ע"ב ובסוכה כ"ז ע"א], וכן פסק השו"ע [סי' רצ"א סע' ה'] שיש לעשות לכתחילה אלא אם כן הוא שבע ביותר, אך את זאת יוכל לקיים רק אם יחלק את הסעודה הראשונה לשניים, [שהרי בזמן סעודה שלישית אסור באכילת חמץ וגם באכילת מצה]. או שעדיף להדר ולקיים סעודה שלישית בזמנה, דהיינו אחר זמן מנחה, וכשיטת התוס' בפסחים [ק"ז ע"ב] והרמב"ם [הל' שבת פ"ל ה"ט], וכן פסק השו"ע [סי' רצ"א סע' ב'], אולם אז לא יוכל לקיימה בפת.

¹¹⁶ מגן אברהם [סי' תמ"ד ס"ק א'], וכ"כ בבאור הגר"א, וכ"כ המשנה ברורה [שם ס"ק ח'] בשם האחרונים שטוב לעשות כן, אך רק אם יש לו שהות לברך בינתיים ולעשות איזו הפסקה, כדי שלא תהיה ברכה שאינה צריכה. ובקובץ אגרות להחזו"א [ח"א סי' קפ"ח] הודפסה רשימה שכתב לבני ביתו ממנה עולה שנקט באופן של חילוק סעודת שחרית לשנים, ואחר מנחה אכל בשר ודגים ותבשיל פסח. והגר"ש אלישיב שליט"א הורה, שבסעודה הראשונה יאכל פת רק בשיעור כביצה, ויברך ברהמ"ז ויצא מביתו, וכעבור כחצי שעה יאכל את הסעודה השניה כשהוא רעב, ובכך יצא מחשש ברכה שאינה צריכה.

במצה עשירה¹¹⁷ או בפירות ובשר ודגים¹¹⁸.

יב. ביעור חמץ:

לד. אחר הסעודה יש לנער את המפה שאכלו עליה¹¹⁹ ואת הבגדים ולבדוק בכיסים¹²⁰, ולטאטא את המקום שאכל בו חמץ¹²¹. ואם בישלו מאכלי חמץ, יש לקנח את הקדירות¹²², ולהטמין את כל כלי החמץ שהשתמשו בהם יחד עם שאר כלי החמץ¹²³. כמו כן יש להיזהר ולהצניע ברכונים, זמירונוס וכד' שהשתמשו בהם בסעודות החמץ.

לה. אם נשאר חמץ בעין, יש להשליכו לפח האשפה שברחוב (במקום שיש עירוב)¹²⁴, או להשליכו לבית הכסא¹²⁵, או ליתנו לגוי¹²⁶. ניתן גם לפסול את

¹¹⁷ כפי שפסק הש"ע [סי' תמ"ד סע' א'], שהרי אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ. וכתב, דמ"מ יש לאוכלה קודם עעה עשירית. וראה להלן סעיף מ"א בהרחבה לגבי סעודה שלישית.

¹¹⁸ כן דעת הרמ"א [שם] לפי מנהגינו שאין אוכלים מצה עשירה. וראה לעיל סעיף ל"א הערה 901 בהרחבה את הדעות השונות בעניין אכילת מצה עשירה בערב פסח.

¹¹⁹ ש"ע [שם סע' ד'].

¹²⁰ ע"פ פסק הרמ"א [סי' תל"ג סע' ו"א]. וברור שהבדיקה שבערב שבת לא מספיקה, שהרי יתכן שחזרו והכניסו לתוכם חמץ, או שנפלו לתוכם פירורים בסעודות השבת, וכ"כ בחק לישראל [הלכות ומנהגים לע"פ שחל בשבת פ"ד ס"י].

¹²¹ במשנה ברורה [ס"ק ט"ו] כתב: "אותם הפירורין דקים אין צריך להוציאן מרשותו, דנדרסים ברגלים ומתבערים מאליהן. ומכל מקום טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכ"ם, ואם אין לו עכ"ם, יכבד בעצמו על ידי שינוי בבגד". וראה ברמ"א [סי' של"ז סע' ב'] שכתב, שיש המחמירין [שלא] לכבד הבית אפילו במרוצף, וכן נוהגין ואין לשנות. מיהו ע"י אינו יהודי מותר, וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אוזו הקלים ואינו משהו גומות. ועיי"ש במ"ב [ס"ק י"ב] שכתב בשם הלכלת שבת, שע"י מברשת רכה דינו ככנף של אוזו. ובביאור הלכה שם [ד"ה ויש] כתב, שאם כל בתי העיר ועל"פ רובם מרוצפים, ובפרט אם נתכבד הבית מע"ש ורוצה לכבד הבית בענפים רכים או במברשת, בודאי אין להחמיר. ושם [בד"ה וכן] כתב בסו"ד, דמסתברא שבמרוצף יש להקל בכל זה, שבלא"ה הרבה פוסקים מקילין במרוצף אפילו במכבדת ממש, ואף כשאינו מרוצף, מי שנוהג להקל בזה כהרמ"א בודאי שאין למחות בידו.

¹²² ש"ע שם. וראה לעיל סעיף י"ט והערות 66-76 שהרחבנו בעניין אופן קינוח הקערות.

¹²³ ש"ע שם. ועיין גם בס' תנ"א סע' א' ברמ"א, ובמ"ב שם [ס"ק ט"ו].

¹²⁴ דווקא לפח שברחוב כיון ששם הוא הפקר גמור, אך לא לפח שבחצרו. ועיין סי' תמ"ה סע' ג' ושם במ"ב [ס"ק ח"ח]. ועיין במה שכתבנו לעיל סעיף י"א הערה 43.

¹²⁵ פרי מגדים [מ"ז ס"ק ו']. וכתב שם שביעור ע"י פירור וזריה לרוח יש מח' האם מועיל, אבל בדרך זו מועיל לכו"ע. וכ"כ בהגהות רעק"א [לסע' ה'], וכ"כ המ"ב [ס"ק כ"א]. ובחזו"א [אר"ח סי' קט"ז ס"ק ט"ז וק"ח ס"ק ג'] כתב שהטלה לבית הכסא מועילה רק קודם עעה שישית, שבכך נפסל מאכילת אדם. ומסתבר שלא דיבר בביהכ"ס שלנו, שהרי בזמננו החמץ נשטף ויוצא מיד מרשותו.

¹²⁶ ש"ע [סי' תמ"ד סע' ד']. והיינו על מנת שלא לצאת בו לרה"ר, דרך הערמה ודבר מועט. וכתבו המ"ב [ס"ק י"ז ו-כ'] ובש"ע הרב [סע' ט-י] שצריך להיזהר שלא יאמר לעכ"ם בפירוש להוציאו מביתו למקום האסור בטלול מן התורה, ומש"ה אין ליתן לו בבת אחת אלא כשיעור סעודה אחת, שאם ירצה יכול לאוכלה בבית הישראלי. אבל אם נותן לו יותר, ניכר הדבר שנתן לו ע"מ שיוציאו, והר"ל כאילו אמר לו בפירוש, וכן מבואר במ"א וט"ז. עוד כתב המ"ב [ס"ק ט"ז] שיתנו לעכ"ם במנתה גמורה, והתירו לעשות זאת בשבת לצורך מצווה כדי שלא יישאר החמץ

החמץ מאכילת כלב ע"י שישפוך עליו חומר ניקוי חריף¹²⁷. אם אין בידו לעשות אף אחת מהדרכים הנזכרות, יבטלו, וכיפה עליו כלי, ובמוצאי יו"ט בער¹²⁸.

לו. יש לנקות היטב את הפה, השיניים, והציפורנים מהחמץ שדבק בהם. מותר לנקות את השיניים עם קיסם¹²⁹, אלא אם כן ברור שהדבר יביא להוצאת דם. כמו כן יש לנקות היטב שיניים תותבות, ומכשיר ליישור שיניים מחמץ שדבק בהם¹³⁰.

ג. ביטול חמץ:

לו. קודם שעה שישיית של היום צריך לבטל את החמץ אפילו אם לא נשאר ברשותו

ברשותו. ועיי"ש 'סי' כ' שהביא מח' הפוסקים האם מותר לו למוכרו לגוי בשבת אם שחכ למוכרו בערב שבת. וה"ה שיכול ליתנו לכלבים שיאכלוהו, וכ"כ במ"ב, עי' הע' 128. וראה סי' תמ"ה סע' ג'. ובבה"ט [ס"ק ה'] הביא בשם הב"ח שהמנהג לתת לכלבים ולא לחזיר. שאז הרי הוא כמבוער, ולא גרע מהשליכו לביהכ"ס שכתב המ"ב שהרי הוא כמבוער. ויש להשתמש לצורך כך בחומר הנמצא בשימוש תמידי, כגון סבון נוזלי, אקונומיקה וכו'. אבל חומרי בעירה כגון נפט וכד' הרי הם מוקצים, ואין להשתמש בהם אא"כ ייחדם מבעוד יום לשימוש זה, והכין כלי המכיל חומרים אלו להשליך לתוכם את יתרת החמץ.

127 כן פסק השו"ע [שם סע' ה'] לגבי מי שנשאר בידו חמץ לאחר האכילה. והמ"ב [ס"ק כ"א] ביאר שהשו"ע מירי שאין לו כותי או כלב ליתנו לו, כי אם יש לו, מותר לו לטלטלו אפילו בשעה חמישית וליתנם להם. וכ"כ בשו"ע הרב [ס"ק י"ג] שמותר לטלטל חמץ אפילו בשעה חמישית. ואע"ג שאסור לו באכילה, מ"מ יכול להאכילו לבהמה חיה או עוף או לנכר, ודינו כבשר נבלה וטרפה המותר בטלטול כמבואר בסי' שכ"ד. אמנם לאחר שעה שישיית שנאסר בהנאה, הרי הוא מוקצה כעצים ואבנים כיוון דאינו ראוי לכלום, ואסור לגעת בחמץ בידיו, ואפילו לדוחפו ע"י קנה אסור אא"כ צריך למקומו כמבואר בסי' שי"א. וכ' המ"ב שאם נשתהה בידו לאחר שעה שישיית שרי לטלטלו רק ע"י עכ"ם.

129 ולענין שימוש במברשת שיניים – אף ללא משחה, יש דעות בין הפוסקים: דעת האגרות משה [אר"ח א' סי' ק"ב] להתיר, ובלבד שלא ירטיבנה קודם הצחצוח ולא ישטפנה לאחריו, וגם הגר"ע יוסף [בשו"ת יבעע אומר ח"ד סי' כ"ט] כתב להתיר למי שרגיל בצחצוח ואין לחוש שיגרום ליציאת דם. ועיי' שו"ת שרידי אש [ח"א סי' ל'] שהעלה ג"כ להתיר, ובסוף תשובתו נדפס חלק ממכתב שכתב הגרש"ז אויירבך זצ"ל למחבר בעניין זה וז"ל: "כנים הם דברי הד"ג שיש כמה פנים להיתר, ולענ"ד הוא מהדברים המותרים שנהגו בו איסור, ורבים מהיראים רואים בזה איסור חמור עד מאוד, ואנכי לא ידעתי טעם נכון לאיסור". ומסיק: "אך אעפ"כ מסתבר להיתר מחמת הטעמים האחרים שכתב כתר", עכ"ל. וגם בשו"ת מנחת יצחק כתב להתיר באופנים מסוימים – אם המברשת רכה ואין לחוש שתוציא דם, ואם היא מיוחדת לשבת. אך בשו"ת ציץ אליעזר [ח"ז סי' ל'] דעתו לאסור, וכן בספר שמירת שבת כהלכתה [פרק י"ד סע' ל"ד] כתב שנוהגים שלא לצחצח את השיניים אפילו בלי משחה.

130 ועיי' לעיל סעיף ט"ו והערות 15-25.

חמץ¹³¹, ולאמר: "כל חמירא" וכו'¹³², או בכל נוסח אחר שמבין¹³³, ואחר כך יאמר את ה"יה רצון" המובא בסידורים.

לח. לאחר זמן איסורו החמץ אסור בטלטול¹³⁴ [אלא רק ע"י עכו"ם¹³⁵], אולם מותר לטלטל את כלי החמץ כדי לפנותם גם אחרי שעה שישית¹³⁶.

ד. שבת לאחר הצות:

לט. ראוי להתפלל תפילת מנחה גדולה מיד כשיגיע זמנה¹³⁷, ואין אומרים בה "צדקתך צדק"¹³⁸ ופוסקים לומר "ברכי נפשי"¹³⁹.

¹³¹ שר"ע [שם סע' ו']. וכתב במ"ב [ס"ק כ"ב], דהיינו אפילו אם כבר ביטלו אתמול. והטעם הוותר להפקירו אפילו בשבת, ביאר הפרי חדש [שם ס"ק ב'], שהפקר זה קל, ומותר לעשותו כיון שמספיק גילוי דעת שאינו רוצה את החמץ. (וראה ברמב"ן [ריש מסכת פסחים] שהקשה על השיטות הסוברות שביטול הוא מטעם הפקר, שהרי אין מפקירין בשבת, והמאירי [במגן אבות ס' י"ח] כתב שמותר להפקיר בשבת).

¹³² הטעם שאומרים כל חמירא בלשון ארמית, כתב האליה רבה [סי תל"ד ס"ק ז'] כיון שהלחם הוא חיות האדם ואין ראוי לזלזל בכבודו, לפיכך תיקנוהו בלשון שאינה מובנת למקטרגים.

¹³³ רמ"א [סי' תל"ד סע' ב'] ושם במשנה ברורה [ס"ק ט']. וראה לעיל סעיף ט' ובהערה 42, עוד בעניין זה.

¹³⁴ כ"כ המשנה ברורה [ס"ק כ"א] וכן כתב בשר"ע הרב [סי' תמ"ד ס"ק י"ג]. אבל בין שעה חמישית לשישית מותר לטלטלו אע"פ שאסור לאכול, כיון שמותר בהנאה ויכול להאכילו לבהמתו, ועיין לעיל הערה 821. וכאן חלוק דינו מדין מי שמצא חמץ בתוך המועד המבואר בסי' תמ"ו [סע' א'], ובמ"ב [ס"ק ז'].

¹³⁵ מ"ב [ס"ק כ"א] ע"פ פמ"ג. והיינו כדי שישליכו בנהר או בביה"כ. ויעוי' בשר"ע הרב [ס"ק י"ג] שלצורך מקומו מותר לדחופו ע"י דבר אחר, ובלבד שלא ייגע בו בידיו. ועיי"ש שכתב כי בכל ערב פסח אסור לנגוע בחמץ בידיו לאחר זמן איסורו, אם לא לצורך ביעורו.

¹³⁶ שגם אם נאמר שדינם כמוקצה, הר"ז כיון שהם בסיס לדבר האסור, דהיינו החמץ הבלוע בגופם, ומותר לטלטלם לצורך גופם ומקומם. ומכש"כ לפי מש"כ המ"ב [סי' תנ"א ס"ק ט"ז] שבשר"ע י"ד [סי' קכ"א] מבואר שמותר לעשות בכלים שימוש בצונן בדרך ארעי אם הדיחם ושיפשפם קודם לכן, וכן דעת הגר"ש אלישיב שליט"א. אך הגר"ן קרליץ מחמיר בזה.

¹³⁷ כ"כ הגר"ח זוננפלד בסדר ע"פ ובקונטרס פסח מעובין, והיינו כדי שיוכל לאכול סעודה שלישית קודם שעה עשירית. ויעוי' בשערי תשובה [תנ"ח, א'] שהביא בשם הא"ד שראה מזדקקין להתפלל מנחה קודם עשיית המצות – אפילו הנוקטים בשיטת הרמב"ם שלא להתפלל לכתחילה מנחה גדולה, והיינו משום חשש שכחה. [וסיים, שבמקומו לא נוהגים כן, כיון שאפיו המצות זריזים הם ולא יתאחרו, ואחר האפיה הם פנויים לגמרי, וגם נוהג לקרוא ללבוא לביה"כ, וממילא אין חשש שכחה. ובלוח א"י הביא שאע"ג שבכל השנה מצווה יותר להתפלל בזמן מנחה קטנה, בע"פ אינו כן כיוון שהקימו בו להקריב את קרבן התמיד של בין הערבבים. אמנם בספר מקראי קדש להגר"צ פ"ז צ"ל [פסח, ח"ב סי' כ"ו] הביא את השע"ת [הנז'], והעלה מדבריו שבמקום שאין חשש שכחה, גם בער"פ יש לחוש לשי' הרמב"ם.

¹³⁸ שר"ע [סי' תכ"ט סע' ב']. והיינו כדן כל חודש ניסן שאין אומרים בו תחנון כמבואר שם.
¹³⁹ רמ"א [סי' ת"ל].

מ. אחר מנחה יאמרו [הנוהגים כן] את ההגדה¹⁴⁰, וכן את סדר קרבן פסח¹⁴¹.

טו. סעודה שלישית:

מא. יש לקיים מצוות סעודה שלישית בשבת אם לא חילק סעודתו בשחרית¹⁴², ואף אם חילק ראוי לשוב ולקיימה לאחר חצות¹⁴³, ואפשר לקיימה בכמה אופנים¹⁴⁴: א. לבני ספרד ניתן לקיימה במצה עשירה, ובלבד שיסיימו את הסעודה קודם שעה עשירית¹⁴⁵. ב. עדות אשכנז הנוהגים שלא לאכול מצה עשירה, יקיימוה באכילת מיני פירות או בשר ודגים¹⁴⁶ או במיני מזונות¹⁴⁷.

¹⁴⁰ רמ"א [סי' ת"ל], ומשנה ברורה [שם ס"ק ב']. ובבה"ט [ס"ק ב'] ובחוק יעקב [ס"ק ג'] כתבו דהיינו אפילו אם חל שבת הגדול בע"פ, וכ"כ ע"פ ספר מנהגים, וכן מובא בספר ליקוטי מהר"ח. והטעם לאמירת ההגדה, כתב הלבוש, לפי שהיתה אז התחלת הגאולה והניסים, וכן הוא בפמ"ג [שם מ"ז ס"ו א'] ובאליה רבה [שם ס"ק ח']. אולם מנהג הגר"א שלא לאומרו, לפי שהוא במכילתא [סוף פרשת בא פרשה י"ז] "יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". והביאו הביאור הלכה. וראה לעיל סעיף ג' ושם הערה 6.

¹⁴¹ ל"כ המשנה ברורה [סי' תע"א ס"ק כ"ב] שנכון שיתעסק בדיני קרבן פסח ויחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל. ובש"ל"ה הק' הביא בסדר היום את מה שראוי לכל אדם לומר.

¹⁴² כך עולה מדברי השו"ע [בסי' תמ"ד סעי' א'] שכתב: "דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית" ע"כ. ואולם במאירי בפסחים [י"א ע"א] כתב: "ולענין מה שצימצמו בשיעור זה לשתי סעודות ולא הזכירה סעודה שלישית, מפני שסעודה שלישית אינה אלא במנחה ודחוייה היא ביום זה מתורת איסור מצה לדעתינו" וכו'. ומבואר בדבריו שבשבת שחלה בערב פסח אין חיוב סעודה שלישית. וכן מפורש בזהר הק' [פרשת אמר צ"ה ע"א], והביאו בביאור הגר"א [שו"ע שם א']. וענין בערוך השולחן [שם ס"ק ו'] שכתב שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית, וזה שלא קיימה במיני מזונות ופירות, משום שבשבת זו לא נצטוינו כלל על שלש סעודות כיון שאם אפשר לקיימה, וכמו ביום כיפור שחל בשבת שאינו חייב בשום סעודה. אולם בכף החיים [תמ"ד י"ח] כתב שדווקא רשב"י לפי גדלותו ידע לתקן ולהשלים בלימודו את המתוקן ע"י הסעודה.

¹⁴³ שהרי יש הסוברים שאין יוצאים יד"ח סעודה שלישית קודם חצות וכנפסק בשו"ע [סי' רצ"א סעי' ב'], וכך היה מנהגו של המהר"ם מרוטנבורג - ומטעם זה, והביאו התשב"ץ [תשב"ץ קטן כ"ג]. ועי' לעיל הערה 511 שהרחבנו קצת בזה. ועיין בהגהות מהרש"ם בשו"ע שם.

¹⁴⁴ הנה עיקר חיוב סעודה שלישית בשבת נלמד מדכתיב שלש פעמים "היום" בפרשת המן שבספר שמות [ט"ז, כ"ה]. ולדעת התוס' [ביומא ע"ט ע"ב, ובסוכה כ"ז ע"א, בדעה ראשונה], צריך לקיימה בפת דווקא, כיון שהושוותה סעודה זו לשאר סעודות השבת. ודעת הרא"ש שאפשר לקיימה בכל מאכל העשוי מחמשת מיני דגן. ולדעה שניה בתוס' אפשר לקיימה גם בבשר ודגים אך לא בפירות, והה"ו סובר שאפשר לקיימה גם באכילת פירות. השו"ע [סי' רצ"א סעי' ה'] הביא את כל הדעות, והכריע: "וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר", ע"כ.

¹⁴⁵ כן פסק השו"ע [סי' תמ"ד סעי' א']. והטעם שצריך לסיימה עד שעה עשירית, כדי שיוכל לאכול בערב מצה לתאבון - מ"ב [שם ס"ק ז'].

¹⁴⁶ רמ"א שם. והיינו למנהגינו שלא לאכול מצה עשירה, וראה לעיל סעיף ל"א הערה 901 שהארכנו בזה. וכתב המ"ב [ס"ק ח'] שכיון שהוא שעת הדחק, יוכל לסמוך על דעת המקילין באופן קיום סעודה שלישית. ויש לדייק בדברי הרמ"א שהקדים פירות לבשר ודגים, א"ע שבבשר ודגים יוצא יד"ח גם לשתי השנים בתוס'. וביאר החק יעקב [ס"ק ב'], שהיינו מפני שאכילת פירות משביעה פחות ויוכל לאכול לערב מצה בתאבון.

¹⁴⁷ משנה ברורה שם [ונקט כדוגמה תבשיל "קניידלאך" שברכתו מזונות]. אך הוסיף, שאם מקיימה בתבשיל, חייב לסיימה עד שעה עשירית - וכדין מצה עשירה, ואילו כשמתקיימה בפירות ובשר

ויש שאוכלים מצה מבושלת¹⁴⁸ או קטניות¹⁴⁹.

טז. אכילה אחרי שעה עשירית:

מב. אסור לאכול אכילת קבע אחרי שעה עשירית¹⁵⁰ אף לא מיני מזונות¹⁵¹. אך ניתן לאכול פירות, בשר ודגים גם אחרי שעה עשירית, ובלבד שיאכלו מהם רק מעט כדי שיוכלו לאכול לערב מצה לתיאבון¹⁵².

מג. שתיית יין בכמות מועטה אסורה לאחר שעה עשירית¹⁵³, אך כמות מרובה מותרת¹⁵⁴.

יז. הכנות לליל הסדר:

מד. מצות רגילות [למעט עשירות] אסורות באכילה כל היום¹⁵⁵, מעלות השחר¹⁵⁶,

ודגים יכול לאוכלה אפילו לאחר שעה עשירית, אך יזהר שלא ישבע באופן שימנע ממנו לאכול בערב מצה לתאבון.

148 כן כתב החיי אדם [כלל קכ"ט י"ג] שאפשר לאכול גם מצה כתושה מטוגנת. אולם המגן אברהם [ש"ע שם ס"ק ב'] הביא בשם המהר"ל שלא ראה נוהגים לאכול מצה מבושלת, וכ"כ גם ש"ע הרב [ס"ק ד'], וגם הגר"א הביא ראייה מדברי הזוה"ק [הר"ד לעיל הערה 241] שאין שום עיצה לקיים מצות סעודה שלישיית בפת בע"פ שחל בשבת. והמנהג המקובל הוא שלא לאכלם, וכן המנהג לגבי קטניות כדלהלן.

149 כן משמעות הפרי מגדים [שם, אשל אברהם ב']. אולם דעת החק יעקב [סי' תע"א ב'] וכ"כ גם בעל שבט הלוי [ח"ג סי' ל"א], שאין לאכול בסעודה שלישיית קטניות, ודחו את הראיה מהפמ"ג. ולענין אכילתם בע"פ בכלל, עי' לעיל סעיף כ'.

150 ש"ע [סי' תמ"ד סעי' א', וסי' תע"א סעי' א']. והטעם: כדי שיוכל לאכול בערב מצה לתאבון. וכתב המ"ב [סי' תע"א ס"ק ב'] בשם הפמ"ג, שאפילו אם התחיל לאכול, חייב להפסיק, כיון שהתחיל באיסור.

151 משנה ברורה [שם], משום שאלו סועדים את הלב. וכתב בשער הציון [ד'], שכן דעת הר"ף, הרמב"ם, רש"י ורשב"ם, העיטור, והרשב"ע, ודלא כהחק יעקב שכתב שרוב הפוסקים סוברים כדעת הרא"ש שמתיר. ובש"ע הרב [שם ס"ק ח'] כתב ג"כ שמתיר לאכול מזונות גם אחרי שעה עשירית, וכן דעת הכף החיים [ס"ק ל"ה].

152 ש"ע [סי' תע"א] ומשנה ברורה [סי' תמ"ד ס"ק ח'].

153 ש"ע שם, מפני שהוא סועד את הלב. וכתב המ"ב [ס"ק ו'], שמסתבר שבפחות מכוס ועכ"פ מרוב כוס, אינו סועד את הלב ומותר. ובביאור הלכה כתב, שמסתבר שהדבר תלוי לפי טבעו של האדם - האם השתיה גוררת אצלו את האכילה או להיפך.

154 ש"ע שם, מפני ששתיה מרובה גוררת את תאוות האכילה. וכתב המ"ב [ס"ק ז'], ששתי כוסות של רביעית או רובן יש להחשיב לכמות מרובה, ומותר.

155 רמ"א [שם סעי' ב'], עי' ירושלמי פסחים [פ"י ה"א], וכ"פ הרמב"ם [פ"ב מהל' חמץ ומצה ה"ב]. ונחלקו בטעם הדבר: יש שפירשו שהוא כדי שיאכל מצה לתאבון [מאירי פסחים ג' ע"א], ויש שפירשו שהוא כדי ליצור היכר בין אכילת רשות לאכילת חובה ומצווה [הרמב"ם]. ויש מהראשונים הסוברים שהאיסור חל כבר מליל י"ד ניסן [אורחות חיים, חמץ ומצה ק"ד בשם י"א, ומשמעות הרמב"ן בפסחים במלחמות סוף פ"ג], וכן דייק החק יעקב מדברי המג"א. אולם רובם סוברים שהאיסור חל רק ביום י"ד [ר"ף ורמב"ם], ועיין לעיל הערה 110.

156 הכרעת הרמ"א [שם] והמשנה ברורה [ס"ק י"ב] ע"פ החק יעקב ושאר אחרונים, ובאמת שנחלקו בזה הראשונים: לדעת הרמב"ן [פסחים נ' ע"א] מתחיל האיסור כבר מעלות השחר, ולדעת בעל המאור [שם] מתחיל האיסור רק מזמן איסור אכילת חמץ. ואסור להאכיל מצה גם לקטנים המבינים את סיפור יציאת מצרים דהינו מגיל 5-6.

אולם מותר לטלטלם¹⁵⁷. אך המצות שייחד לצאת בהם ידי חובה בערב, הנם מוקצה ואסור לטלטלם¹⁵⁸.

מה. אין לעשות כל הכנה מבעוד יום לצורך ליל הסדר, הן בהכנת שולחן הסדר והן בהכנת צרכי הסדר¹⁵⁹.

מו. אסור להכין משבת ליו"ט אפילו בדיבור¹⁶⁰, ולכן לא יאמר בצהרי שבת שהולך לישון כדי שיוכל להיות ניעור בליל הסדר¹⁶¹, אבל מותר לישון סתם אע"פ שכוונתו לאגור כח לליל הסדר¹⁶².

מז. אין ללבוש בגדים המיוחדים ליו"ט קודם הלילה¹⁶³.

מח. אם הולך להתארח בבית אחר בליל הסדר, אסור לקחת עמו מצות ויין הנחוצים לו לליל הסדר קודם שתחשך¹⁶⁴. וכן לא ייקח מחזור לביהכ"נ

¹⁵⁷ כ"כ הפרי מגדים [סי' תמ"ד, אשל אברהם ס"ק א'], כיון שיכול להאכילם לעופות – אם יש ברשותו עופות ורוצה ליתנם להם, ולכאורה ה"ה יכול להאכילם לקטנים וא"כ אם יש לו קטנים שלא הגיעו לגיל חנינוך, מותר לטלטלם. וה"ה אם רוצה ליתנם לנכרי.

¹⁵⁸ הפמ"ג שם הסתפק האם כשיש לו עופות ורוצה ליתנם להם, חשיב כאוכלין גם לאדם, כיון דסוף סוף אינם ראויים אלא לעופות. ובסי' תע"א [א"א ס"ק ח'] הכריע שאין דינם כאוכלים ולעופות או לגוי או לקטנים אין דרך להאכילם כיון שרוצה שיאשרו שלמים לליל הסדר. ולכן אין לטלטלם דהוי מוקצה. ומ"מ האיסור לטלטל הוא רק ביום, אבל בליל שבת יוכל לטלטלם כיון שמן הדין אין איסור באכילת מצה בלילה [ראה לעיל סע' ל"א והע' 101], וכ"כ בספר "הליכות שלמה" [מועדים, פ"ח סע' י"ב]. אולם עדיין יקשה, שהרי ראוי ליתנם לקטנים שאינם בני חינוך. וי"ל שבסי' ש"ח סע' ל"ב פסק המחבר שדג שאינו מלוח אסור לטלטלו כיון שאינו ראוי. ובמ"ב שם [ס"ק קכ"ז] הביא מחלוקת הט"ז והמ"א האם כשראוי לאכילת כלבים מותר לטלטלו אע"פ שאינו עומד להאכילם בו, ונראה שהמ"ב הכריע כהמ"א שאם לא עומד להאכילם הוי מוקצה אע"פ שראוי להאכילם כיון שמקצה דעתו ממנו. ומסיק שם ששומן צונן של בהמה שאינו עומד כן לאכילת אדם, הוי מוקצה, וכן פסקו האחרונים. וא"כ לפ"ז הוא הדין במצה הראויה לצאת ידי חובה, כיון שמקפיד עליה ואין דרך להאכילה סתם לקטנים, ולגדולים הלא אסורות באכילה מדרבנן כל היום, ה"ל מוקצה. [ועוד יל"ע מדוע לא יתרו בטלטול מאחר שיכול להשתמש בהם ללחם משנה – עי' הע' 101].

¹⁵⁹ שו"ת מהר"י וי"ל [סי' קצ"ז], פרי חדש [סוף סי' תמ"ד], פמ"ג שם. והטעם: שהרי אין שבת מכינה ליו"ט כמבואר בעירובין [ל"ח ע"ב], וכן פסק הרמב"ם [פ"א מהל' יו"ט ה"ט], ובשו"ע [סי' תק"ג סע' ה' וחי'].

¹⁶⁰ כנפסק בשו"ע [סי' תט"ז סע' ב'] לענין עירוב.

¹⁶¹ כ"כ חק לישראל [ס"ק מ"ח] בשם ספר חסידים. ועיין במשנה ברורה [סי' ר"צ ס"ק ד'] שכתב שאסור לומר בשבת נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכה במוצאי שבת, שמראה בזה שנת וישן בשביל ימות החול. וכתב בסידור פסח כהלכתו, שאף לילדי לא יאמר ללכת לישון בנוסח זה - ומהאי טעמא. אמנם בשו"ת באר משה [ח"ו סי' ק"ה] כתב בשם ספר תורת שבת [סי' ר"צ], וכן כתב גם בשו"ת אז נדברו [ח"ד סי' מ"ו אות ב'], שמותר לומר כן, כיון שמותר לומר אישן בשבת כדי שאוכל לעשות מצווה במוצאי שבת – והיינו במצווה שאין בה שום מלאכה, עי"ש.

¹⁶² כ"כ בחק לישראל שם. ובבן איש חי [פרשת צו ס"ז] כתב שצריך כל אדם לישן בשבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות ניעור היטב בלילה, וה"ה הנשים והקטנים יזהרו בכך.

¹⁶³ עיין במה שכתבנו בזה בהרחבה לעיל סוף סעיף כ"א ובהערה 47 שם.

¹⁶⁴ עי' רמ"א [סי' תרס"ז], ושם במגן אברהם [ס"ק ג'], ובמשנה ברורה [ס"ק ה'], ובסי' תק"ג סע' א' ובמ"ב שם [ס"ק א']. אולם אם ניתן לתלות שצריך להם מבעוד יום, יש מקום להקל [שעה"צ שם ב'], אך זה שייך דוקא ביין ולא במצות.

לתפילת יו"ט קודם שתחשך¹⁶⁵.

ליל ט"ו בניסן - מוצש"ק:

יח. ליל הסדר:

מט. מיד לאחר צאת הכוכבים מדליקות הנשים נרות לכבוד יו"ט, וטוב שיתפללו תפילת יו"ט קודם ההדלקה כדי שיבדילו בתפילה. ואם רוצות להדליק מייד, יאמרו "ברוך המבדיל בין קדש לקדש"¹⁶⁶. ומברכות להדליק נר של יו"ט¹⁶⁷, ויש שנהוגות לברך גם שהחינו¹⁶⁸.

נ. לאחר הדלקת נרות יערכו את השולחן כדי שיוכלו להתחיל בעריכת הסדר מיד כשיחזרו מבית הכנסת¹⁶⁹.

נא. בביהכ"נ מתפללין מיד כשתחשך¹⁷⁰, ואומרים בתפילת שמונה עשרה "ותודיענו"¹⁷¹. מנהג ארץ ישראל לומר הלל שלם בברכה לאחר שמונה

¹⁶⁵ והיינו בזמן שהציבור אומרים ברכו, ולכן כדאי להביאו לביה"כ מערב שבת וכדלעיל סוף סעיף כ"א.

¹⁶⁶ שר"ע ורמ"א [סי' רצ"ט סעי' י'], ושם במשנה ברורה [ס"ק ל"ה - ל"ו]. ועיי"ש בשערי תשובה [ס"ק י"א] שהביא בשם האליה רבה [ס"ק י"ט], שצריך לומר את כל הנוסח: "בין אור לחושך בין ישראל לעמים" וכו', וכן דעת עוד כמה אחרונים, אולם בשעה"צ [שם ס"ק מ"ז] העלה שא"צ לומר את כל הנוסח.

¹⁶⁷ שר"ע סי' רס"ג סעי' ה'. ועיין מ"ב [ס"ק כ"ז], שכיון שיכולה להדליק גם אחר שקיבלה על עצמה יו"ט, לכו"ע תברך ואח"כ תדליק. ואף שהמג"א ס"ל דלא פלוג, הרבה אחרונים [דגמ"ר, ורעק"א, ושע"ת וחי"א] ס"ל שתברך תחילה.

¹⁶⁸ המשנה ברורה [שם ס"ק כ"ג] כתב בשם השערי תשובה והגרעק"א בשם שאלת יעב"ץ, שאין צריכות לברך, אך במקום שנהגו, אין למחות בידם. וכשמברכת, תברך קודם ההדלקה, ואז אין צריכה לברך שוב שהחינו לאחר כוס ראשון – אם מקדשת בעצמה. והאחרונים דנו האם כשעונה אמן על ברכת שהחינו בקידוש בעלה מהווה הדבר הפסק, ויש שכתבו שתכוון בברכה על שאר מצוות הלילה – מצה, ד' כוסות, סיפור יצ"מ, שעליהם לא כוונה בשעת הדלקת הנרות, ועל כך תענה אמן ואין זה הפסק, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי [ח"ג סי' ס"ט]. אמנם יש שכתבו שכלל לא תענה אמן.

¹⁶⁹ שר"ע [סי' תע"ב סעי' א'], ושם במשנה ברורה [ס"ק א']. ושם מדובר בכל השנה ואז צריך להכינו כבר מבעוד יום, והשנה אסור להכין אלא משתחשך וכדלעיל סעיף מ"ה, ועדיף אם אפשר להכינו מערב שבת וכדלעיל סעיף ל'.

¹⁷⁰ שר"ע [סי' תע"ב סעי' א'], ושם במ"ב [ס"ק ב']. ועיי' פמ"ג [סי' תע"ב א"א ס"ק א'] שכתב שאפשר להתפלל ערבית מבעוד יום, אולם בשנה זו שחל יו"ט במוצ"ש יש להמנע מכך, כיון שאין זה נכון לקבל יו"ט בתוך השבת. ועיין בלבוש [סי' תפ"ח], ובמהר"ל הל' פסח. ומ"מ יש להתפלל מיד כשאפשר, שמצווה למהר לאכול בשביל התינוקות שלא ישנו.

¹⁷¹ כמפורש בגמ' ברכות [ל"ג ע"ב] ובשר"ע [סי' תצ"א סעי' ב']. ואם שכח לומר, כתב המ"ב [ס"ק ב'] שדינו כמו בשכח לומר "אתה חוננתנו" בכל מוצ"ש, שאין צריך לחזור כיון שיכול לומר הבדלה על הכוס.

עשרה¹⁷². אין אומרים "ויהי נועם - ואתה קדוש"¹⁷³, ואף לא "ויתן לך"¹⁷⁴ ואת שאר הפזמונים שנוהגים לומר במוצאי שבת¹⁷⁵.

גב. אם לא הכין מערב שבת זרוע או ביצה צלויה לקערת הסדר, יוכל לצלותם כעת, ובלבד שיאכלם בסעודת היום, וכן מותר לטחון את החזרת בשינוי קצת, לבדוק את החסה מתולעים, להכין מי מלח לטיבול, ולערב יין בחרוסת¹⁷⁶. אם שכח להפריש חלה מן המצות, יש עצה שיוכל בכל זאת לאוכלם¹⁷⁷.

יט. שינויים בעריכת הסדר:

גג. מקדשים על היין לפי הסדר: יין, קידוש, נר¹⁷⁸, הבלדה¹⁷⁹, זמן, וחותרם את ברכת ההבלדה "המבדיל בין קדש לקדש", ואין מברכים על הבשמים¹⁸⁰.

¹⁷² שר"ע [סי' תפ"ז סע' ד']. והרמ"א כתב: "אין אנו נוהגין כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הנכנסת הלל כלל". וכתב המ"ב [ס"ק ט"ז] שמנהג הספרדים לומר הלל. ומ"מ מנהג א"י לאומרו. ויש מהפירושים שמבקשים מהשר"ע להוציאם יד"ח בברכתו וכן נהג הגר"ש סלאנט.

¹⁷³ כמבואר ברמ"א [סי' רצ"ה סע' א'], שאין אומרים ויהי נועם כשחל י"ט במשך השבוע כיון שאז אין עושין מלאכה, וצריך שכל השבוע יהיה ראוי למלאכה, שנא' "ומעשה ידינו כוננה עלינו" וכו', וכיון שאין אומרים ויהי נועם, אין אומרים סדר קדושה - רמ"א שם, והטעם: "דויהי נועם שייך למלאכת המשכן בדרך משה לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן, ועי"ז שרתה שכינה, וזהו שמסמיכין פסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ולכן בזמן שאין אומרים ויהי נועם אין אומרים ממילא כל סדר קדושה", ט"ז, והביאו במשנה ברורה [שם ס"ק ד'].

¹⁷⁴ פרי מגדים [סי' רצ"ד ט"ז ס"ק ג'].

¹⁷⁵ כך יוצא מדברי המ"ב [סי' רצ"ה ס"ק ז']. וכ"כ המ"ב בסי' רצ"ג ס"ק א'.

¹⁷⁶ וראה לעיל סעיפים כ"ד - כ"ז ובהערות שם את כל פרטי הדינים והתנאים שבכל אחד מהמקרים.

¹⁷⁷ כמבואר ברמ"א סי' תק"ו [סע' ג'], ועי' לעיל סע' כ"ד ושם בהערה שהבאנו את דברי הרמ"א. ובמשנה ברורה סי' תנ"ז [ס"ק י'] האריך לבאר כמה חילוקים בזה, וחילוקים אלו נוגעים לכאורה רק לחלת חו"ל ולא לחלת א"י, וסיים: "או שיעשה באופן זה: שילוש ויאפה עיסה קטנה פחות מכשיעור ביר"ט, ויצרפם עם המצות בסל אחד כדי שיתחייב בחלה, ואח"כ יכול להפריש מעיסה זו על כולם. כיון דחייב של עיסה זו בא עתה ביר"ט רשאי להפריש ממנה ביר"ט. ואפי' לא היה בכל עיסה כשיעור ונצטרפו כל המצות בכלי אחד קודם יר"ט ג"כ נכון לעשות תקנה זו", עכ"ל. ועצה זו היא הדרך השניה שכתב הרמ"א תק"ו, והיא מועילה גם בחלת ארץ ישראל.

¹⁷⁸ ומבואר בפוסקים האחרונים שמותר לקרב את הנרות זה לזה כדי שיראו כאבוקה בשעת ההבלדה, שזוהי מצוה מן המובחר - כמפורש בשר"ע [סי' רצ"ח סע' ב'], ואח"כ מותר להרחיקם זה מזה, ואין זה נחשב כביוב, וכ"כ האג"מ [אר"ח ח"ה סי' כ'], ויש שמחמירים בזה.

¹⁷⁹ כמבואר בגמ' פסחים [ק"ג ע"ב] ובשר"ע [סי' תע"ג סע' א']. ואם שכח ואמר קידוש רגיל ולא הבדיל: פסק בשר"ע [שם] שאם התחיל באמירת ההגדה, ישלים את כולה עד גאלי ישראל ולאחר מכן יבדיל על הכוס השנייה. וכתב המ"ב [ס"ק ד'] ששמעם מהמחבר כי אם נזכר לאחר שגמר את הקידוש, קודם שיתחיל באמירת ההגדה, יוכל למזוג כוס ולהבדיל מייד. וחילק, שזהו דוקא לשיטת המחבר שאין מברכין על כל כוס, אבל לדעת הרמ"א ולמנהגו שמברכים על כל כוס, א"כ נראה כמוסיע על הכוסות, ואין לו תקנה אלא להמתין עד סוף ההגדה ואז יבדיל. ואם נזכר רק באמצע הסעודה, יפסיק מיד ויבדיל - בלא ברכת בופה"ג, כיון שברכת הכוס השני ששתה לפני הסעודה פטורה, א"כ לא הייתה דעתו לשתות בתוך הסעודה, ואז צריך לברך גם בופה"ג [מ"ב שם ס"ק ה'].

¹⁸⁰ מ"ב סי' תצ"א [ס"ק ג'] וסי' תע"ג [ס"ק ג'], והיינו כמו בכל הבלדה בין שבת ליר"ט. וביאר, שהרי כתבו הט"ז והמ"א שענין הבשמים הוא להשיב את הנפש הכואבת על הנשמה היתרה שניטלה

נד. בברכת "אשר גאלנו" שבסיום ההגדה הנוסח הרגיל בכל שנה הוא: "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים"¹⁸¹, אולם כשחל ליל הסדר במוצ"ש, נוהגים לומר "מן הפסחים ומן הזבחים"¹⁸².

ויה"ר שנזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו

¹⁸¹ ממנו בצאת השבת, ובי"ט יש מאכלים טובים והם מיישבים את דעתו כמו הבשמים. כן מבואר בתוס' פסחים [קט"ז ע"ב ד"ה ונאמר], ובמרדכי ובעוד ראשונים. והיינו כיון שקודם אוכלים את קרבן החגיגה – זבח, ורק אחריו את הפסח – הנאכל על השובע.

¹⁸² כן כתב המהר"י וייל [סי' קצ"ג], כיון שאין מקריבים קרבן חגיגה בשבת. והבאר היטב [סי' קע"ג ס"ק כ"ז] הביא דבריו, וכתב שבספר "פסח מעובין" כתב שלא לשנות את הנוסח הרגיל בכל שנה, וסיים שהסכמת האחרונים כדעת המהר"י, ול"כ הב"ח. ובשעה"צ [ס"ק פ'] הביא תשובת כנסת יחזקאל [סי' כ"ג] שדעתו ג"כ שאין לשנות את הנוסח הקבוע, וביאר הכ"י שמשפט זה מתייחס לשנים הבאות, וכך גם דעת היעב"ץ, וכן מובא בשם החזו"א שהורה שלא לשנות - וכדעת הכ"י. אולם המג"א והט"ז הכריעו שיש לשנות את הנוסח, וכן מובא בלוח א"י, ויעוין גם במש"כ בשו"ע הרב [שם ס"ק מ"ט].

לוח זמנים* לשנת תשס"ח לערי ישראל [מעודכן לפי שעון קיץ]

בדיקת חמץ

ביום חמישי בערב אור ל"ג בניסן (17.4.08) מיד בתחילת הלילה לאחר תפילת מעריב.

סוף זמן שריפת חמץ (תחילת שעה שישית)

ביום שישי י"ג בניסן (18.4.08)

לעדות המזרח: י-ם: 10:46 ת"א: 10:47 חיפה: 10:46 ב"ש: 10:49

לעדות אשכנז: י-ם: 11:16 ת"א: 11:17 חיפה: 11:16 ב"ש: 11:16

סוף זמן אכילת חמץ

בשבת י"ד בניסן תשס"ח (19.4.08)

שיטת המג"א: י-ם: 9:57 ת"א: 9:56 חיפה: 9:55 ב"ש: 9:57

שיטת הגר"א: י-ם: 10:25 ת"א: 10:29 חיפה: 10:26 ב"ש: 10:30

סוף זמן ביטול החמץ

בשבת י"ד תשס"ח (19.4.08)

שיטת המג"א: י-ם: 11:17 ת"א: 11:19 חיפה: 11:15 ב"ש: 11:16

שיטת הגר"א: י-ם: 11:33 ת"א: 11:35 חיפה: 11:31 ב"ש: 11:32

תחילת שעה עשירית (ראוי להמנע מקביעת סעודה בע"ש ויו"ט)

בשבת י"ד בניסן תשס"ח (19.4.08) משעה 15:55

---

* במקומות מסויימים בלוח הזמנים המצורף צויין הזמן לפי שיטת "המגן אברהם" - וכך נוהגים רבים מעדות המזרח, וגם לפי שיטת "הגאון מוילנא" - כמנהג הרבה מעדות אשכנז ודעות המקילים.

הדלקת נרות ערב שבת הגדול - פרשת אחרי מות

ערב שבת י"ג בניסן תשס"ח (18.4.08)

י-ם: 6:35 ת"א: 6:50 חיפה: 6:42 ב"ש: 6:51

צאת השבת וכניסת חג הפסח (זמן הדלקת נרות)

י"ד בניסן תשס"ח (19.4.08)

י-ם: 7:52 ת"א: 7:54 חיפה: 7:55 ב"ש: 7:53

סוף זמן אכילת אפיקומן (חצות) בליל הסדר

י-ם: 12:38 ת"א: 12:40 חיפה: 12:35 ב"ש: 12:40

מוצאי יו"ט ראשון של פסח:

ט"ו בניסן תשס"ח (20.4.08)

י-ם: 7:50 ת"א: 7:52 חיפה: 7:53 ב"ש: 7:52

הדלקת נרות – שבת ושביעי של פסח

יום שישי כ' בניסן תשס"ח (25.4.08)

י-ם: 6:40 ת"א: 6:55 חיפה: 6:47 ב"ש: 6:56

צאת השבת והחג – שביעי של פסח

כ"א בניסן תשס"ח (26.4.08)

י-ם: 7:55 ת"א: 7:57 חיפה: 7:57 ב"ש: 7:56

דיני פורים המשולש

תוכן העניינים

38.....	הקדמה
40.....	יום חמישי בבוקר - י"ג אדר "תענית אסתר":
41.....	יום חמישי בלילה - ליל י"ד אדר:
44.....	יום שישי בבוקר - י"ד אדר:
46.....	ליל שבת קדש - ט"ו אדר:
46.....	יום שבת קדש - ט"ו אדר:
48.....	מוצש"ק - ליל ט"ז אדר:
48.....	יום ראשון - ט"ז אדר:
49.....	דיני הנוסע ממקום למקום:

הקדמה

השנה – שנת תשס"ח, שנת השמיטה, קובע סידור הלוח העברי כי הן יום הפורים [למוקפין] והן ערב חג הפסח, יחולו בשבת. קביעות זו מחייבת בקיאות במספר הלכות שידעתן אינה נפוצה בשל נדירותו היחסית של קביעות הלוח באופן זה. אכן אך לפני שלש שנים – בשנת תשס"ה, הייתה קביעות הלוח זהה, אולם הפעם הבאה בה תחול קביעות דומה היא בשנת התשפ"א! היינו בעוד 13 שנה. לזאת, ראינו לנכון לשוב ולהוציא חוברת ובה סיכום הדינים והמנהגים לימים אלו, תוך מתן דגש מיוחד לדינים הייחודיים לקביעות נדירה זו.

בכל שנה מציינים אנו את פורים במשך יום אחד בלבד: יום י"ד באדר – בערים שאינם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, וביום ט"ו באדר – בערים המוקפות חומה. אולם בשנה בה חל יום ט"ו אדר¹ בשבת – [דוגמת שנה זו], מתחלקים דיני ומנהגי פורים [למוקפין] על פני שלשה ימים², ומשום כך נקרא שמו "פורים המשולש".

מקור דין זה יוצא מהגמרא במגילה³, האומרת כי אם חל פורים להיות בשבת, אין קוראין את המגילה בשבת⁴ ויש להקדים את קריאתה⁵. מכך נגזרים גם השינויים האחרים.

"תענית אסתר" – מתקיימת כבכל שנה, ביום חמישי י"ג אדר [השנה – י"ג אדר שני].

¹ יצוין כי במקור נאמר דין זה גם לגבי בני העיירות הקוראים בכל שנה בי"ד אדר. אולם על פי הלוח שבידינו, לא יתכן שיום י"ד אדר יחול בשבת ולפיכך נוגעים דינים אלו רק לאלו הקוראים מגילה בט"ו.

² כן נוהגים אנו הלכה למעשה, וכפסק השו"ע סי' תרפ"ח על פי דברי הירושלמי. אולם לא הכל סוברים כן, ויש שלמדו בדעת הרמב"ם כי השינוי היחיד הוא הקדמת קריאת המגילה ליום י"ד אדר [ואז יוכל לתת גם מתנות לאביונים – אם ירצה], אך שאר החיובים נותרים ביום שבת, וכן נקטו הרלב"ח והכנה"ג. ויעוין בדרכי משה [אות ג] שהביא מח' בין הר"ן – הסובר שיש לאחר את סעודת פורים ליום ראשון – כמנהגינו, [וכן דעת הכל בו], לבין המרדכי הסובר שיש לקיימה בערב שבת – יום קריאת המגילה, ועוד נרחיב בזה להלן.

³ ד, ב.

⁴ בטעם הדבר נחלקו אמוראים: רבה סבר כי חששו כיון שאין הכל בקיאים בקריאתה, שמה יטול את המגילה בידו וילך אצל בקי כדי שילמדנו [ומטעם זה אסרו לתקוע בשופר וליטול לולב בשבת]. לעומתו סבר רב יוסף כי הטעם הוא מפני העניים שעיניהם נשואות למקרא מגילה – דהיינו שבזמן זה נוהגים הציבור ליתן מתנות לאביונים, ואם תתקיים הקריאה בשבת, יפגעו מכך העניים שלא יקבלו את מתנותיהם.

⁵ במשנה ריש המסכת.

סדר "פורים המשולש"

להלכה ולמעשה, דיני ומנהגי פורים מתחלקים כאמור על פני שלשה ימים, לפי הסדר דלהלן:

- א. יום שישי י"ד אדר - קריאת המגילה ומתנות לאביונים.
- ב. שבת קודש ט"ו אדר - אמירת "על הניסים" וקריאת התורה.
- ג. יום ראשון ט"ז אדר - משלוח מנות וסעודת פורים.

להלן נביא בפירוט את כל ההלכות וההנהגות לפי סדר הימים.

יום חמישי בבוקר - י"ג אדר "תענית אסתר":⁶

- א. סדר התפילה בשחרית כבתענית בכל שנה, ללא שינוי.
- ב. במנחה אין אומרים "אבינו מלכנו" ותחנון בשל ערב פורים.
- ג. בערים המוקפות חומה נקראת המגילה שלא בזמנה [ביום י"ד], וחובה לקרואה דווקא בעשרה.⁷ לפיכך ראוי⁸ להכריז בבית הכנסת כי גם הנשים יבואו לשמוע את קריאת המגילה בבית הכנסת, ולא יקראו בביתן כמנהגן בכל שנה.
- ד. יש להקדים וליתן ביום זה⁹ מעות¹⁰ זכר¹¹ למחצית השקל.

⁶ טעם התענית מבואר ברמב"ם, כי בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באייר להלחם ולעמוד על נפשם, והיו צריכים לבקש רחמים ותחנונים שיעזרו ה' להנקם מאויביהם. ומצינו שכשהיו ביום מלחמה, היו מתענים שכן אמרו חז"ל שמשה רבנו על"ה התענה ביום שנלחם עם עמלק, ואם כן בודאי שגם בימי מרדכי התענו באותו יום. לכן נהגו כל ישראל להתענות ביום י"ג אדר, ונקרא "תענית אסתר" כדי לזכור שהקב"ה רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אליו בכל לבבו – כמו שעשה בימים ההם.

⁷ הש"ע [סי' תר"צ סע' יח] פסק כי מגילה ב"ד וט"ו צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה, קורין אותה ביחיד. ולא ביאר מה הדין כשמקדימין את קריאתה מים ט"ו ל"ד. אך במשנה ברורה [שם ס"ק ס"א] כתב "וכל שכן אם הוא שלא בזמנה, כגון דמתרמי יום ט"ו בשבת וכו', בודאי צריך לקבץ עשרה לקריאתו, ובזה עוד חמיר יותר, דאי ליכא עשרה, לא יברכו עליה". וביאר עפ"ד רש"י, כי על אף שהכל קורין אותה באותו יום, נחשבת הקריאה "שלא בזמנה" כיון שנדחתה מהיום המיוחד לה.

⁸ נקטנו לשון "ראוי", מאחר וכן עולה מדברי המ"ב הנז'. אולם מאידך כבר פסק הרמ"א [שם] כדעת הארחות חיים שהביא הב"י, כי במקום שיש ציבור שקראו את המגילה בעשרה והיו שם יחיד או יחידים שלא קראוה עמהם, יכולים לקרותה ביחיד - כיון שכבר היה בעיר פרסום בקריאת הציבור. וממילא בזמנינו מאחר שבכל המקומות קורין בביה"כ בציבור בעשרה, יש מקום להקל בזה לנשים במקום הצורך שתקראנה בביתן, ובפרט כשהן עשרה נשים השומעות יחדיו. וכן נקט החזו"א [קנ"ה, ב], והגרצ"פ בספרו מקראי קדש [פורים סי' נ' עמ' קעא, בהערה], והגרש"ז אויירבך [הליכות שלמה עמ' רעו], ובתורת המועדים [פורים קנד - קנה].

⁹ ברמ"א [סי' תרצ"ד סע' א] מבואר בשם מהר"ל כי יש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה, וכן מנהג האשכנזים, וכן מובא בסידור הרש"ש. אולם מנהג הספרדים ליתן לאחר מנחה קודם תפילת ערבית, דהינו קודם כניסת יום הפורים, וזאת על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה ג, ב), "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו". ובמגן אברהם הביא שיש ליתנה בשחרית קודם מקרא מגילה. ויעוין במש"ב [שם ס"ק ד] שהביא דבריו, וכתב בשם פמ"ג שנוהגים ליתן קודם מנחה מחצית השקל, ובשחרית נותנים "מעות מגילה".

¹⁰ בשיעור התינה יש מחלוקת בין הפוסקים ומחלוקת במנהג למעשה בין בני אשכנז לבני ספרד. כמו כן נחלקו הדעות על מי חל החיוב, ואכמ"ל.

¹¹ שהם זכר ל"מחצית השקל" שהיו כל ישראל נותנים בזמן שבת המקדש היה קיים. וכתבו הפוסקים שיש להיזהר שלא לקרות למעות אלו בזמן הזה "מחצית השקל" אלא "זכר למחצית השקל", משום שיש לחוש שאם יקרא להם "מחצית השקל", הרי המעות הללו "הקדש" לבית המקדש והן אסורות בהנאה, ואי אפשר ליתן אותם לעניים.

ה. ראוי לומר פרק "למנצח על איילת השחר"¹².

יום חמישי בלילה - ליל י"ד אדר:

1. אסור לאכול קודם קריאת המגילה¹³. טעימה בעלמא מותרת - אם הוא חולה או חלוש¹⁴, ואם לא די לו בכך מותר לאכול אך יבקש מאדם אחר שיזכירנו לקרוא את המגילה¹⁵.
2. לובשים בגדי שבת כנהוג לקריאת המגילה¹⁶.
3. מתפללים תפילת ערבית רגילה בלא הוספת "על הניסים"¹⁷, ויש לגבאי להכריז זאת בציבור¹⁸.
- ט. נוהגים שאבל ר"ל תוך יב"ח אינו מתפלל לפני העמוד ואינו קורא את

¹² כ"כ בספר "קב הישר" (ס"פ צ"ז), והיינו כדבר בעיתו מה טוב, שהרי פרק זה אמרה אסתר ונושעה. וסיים: וישאל משאלותיו וייענה כבימים הם בזמן הזה. והספרדים נהגו לאומרו אחר שיר של יום, וגם בערב לפני קריאת המגילה. ויעוין בתוס' מגילה [ד, א, ד"ה פסק] שכתבו בסדר היום: "ואומר למנצח על איילת השחר משום דכתיב ביה מפלה לעובדי כוכבים וכן בלילי ארבעה עשר". ויעו"ש בגליון הש"ס.

¹³ מ"א סי' תרצ"ב ע"פ תה"ד, והיינו כמו לגבי קריאת שמע של ערבית שאסרו לאכול קודם לה שמה תחטפנו שנה ויתבטל מקריאתה. וכתב המ"ב [ס"ק ט"ו] שהוא הדין לגבי אכילה קודם קריאת המגילה ביום, ואפילו למי שכבר התפלל שחרית אסור לאכול קודם קריאתה כמו לגבי שופר ולולב, ובפרט שחיוב הקריאה ביום חמור יותר מן הלילה - והוא מדברי קבלה.

¹⁴ כן כתב במגן אברהם. אך הוסיף שאין להקל אף בטעימה אלא לצורך גדול, כגון חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה לו. ושיעור טעימה הוא פת או משקים בשיעור כביצה [מ"ב ס"ק ד"].

¹⁵ מ"ב ס"ק טז. והוסיף בשער הציון כי לשון המ"א בשם מהר"ל כי אפילו חולה לא יאכל קודם קריאתה אלא אם כן יש בו סכנה - קשה, שהרי אם היה חולה ואפילו שאין בו סכנה, לא היה עליו חובה להתענות כלל כמבואר בסי' תרפ"ו, והיה עליו לאכול מבעוד יום. ומ"מ נכון שיבקש מאחר שיזכירנו לקרוא את המגילה.

¹⁶ כ"כ רמ"א סי' תרצ"ה סע"ב בשם מהר"ל, וכתב דכן נכון. ובבאר היטב שם כתב שיש ללובשם מבערב, וכ"כ במ"ב ס"ק ג' בשם האחרונים. והיינו בפורים עצמו. ואף שבי"ד עדיין אינו פורים בערי המוקפין, מ"מ יש ללובשם גם לכבוד קריאת המגילה וכ"כ הקצו"ש ע"ס [סי' קמ"א ס"ק ד']. וכתבו האחרונים בשם סדר היום כי יש לערוך את השולחן בבית, להדליק נרות ולהציע מיטותיו. יש שנהגו ללבוש בגדי שבת כבר בשעת מנחה כדי לקיים בהידור את מנהג נתינת זכר למחצית השקל.

¹⁷ כן כתב הבית יוסף סי' תרפ"ח שכן מצא כתוב שהוא מנהג ירושלים. וסיים: "ותמנהי למה לא יאמרו על הניסים ביום ששי שבו קורין המגילה". ויעוין ברש"ש במגילה [ב, א] שהבין שבקושיית הב"י נכלל גם מדוע אין קוראים בשחרית ביום זה "ויבא עמלק", וכתב הרש"ש שכן מבואר בפירושו המשניות להרמב"ם [פרק בני העיר משנה ו], וברע"ב [מגילה פ"א מ"ב]. ובספר יסוד ושורש העבודה כתב כי ראוי לכוון באמירת "אמת ואמונה" - להודות על ניסי ה' ונפלאותיו.

¹⁸ לבל יטעו כהרגלם בכל שנה, ודינו כשח בתוך התפילה.

מגילה¹⁹ אפילו ביום שאינו חל להיות בחשבונו. לכן לא יתפלל אבל ביום ששי גם אם הוא מן המוקפין²⁰.

י. אם אמר בטעות על הניסים בתפילה או בברכת המזון, אינו חוזר²¹.

יא. אחר תפילת שמונה עשרה אומרים האשכנזים קדיש "תתקבל"²², והספרדים חצי קדיש.

יב. מאחר ומקדימים לקרוא את המגילה ב"ד, דינה כקריאה שלא בזמנה²³ ויש

¹⁹ עי' מ"ב סי' תרצ"ו [ס"ק יב].

²⁰ עליות אליהו [מעלות הסולם על"ז]. ובפני ברוך, והליכות שלמה פ"ח סעי' י"ט, וכ"כ הגר"ש דבילצקי בקונטרסו ע"פ דברי מהר"ל [בשר"ת סי' ל"ב] דאין לאבל להתפלל בשבת וי"ט כיון שהציבור בשמחה, וא"כ ה"ה בפורים, וכן מובא בלוחות.

²¹ מ"ב [ס"ק י"ז] בשם הברכי יוסף. והיינו כי אפילו אם שח בתוך התפילה אינו חוזר. ומכל מקום פשוט הדבר שצריך לחזור ולאומרו שוב בזמנו בשבת. ויעוין גם בסי' תרצ"ג מ"ב ס"ק ו' שכתב בשם ט"ז ומג"א כי אם בן עיר אמר על הניסים ביום ט"ו בנוסף על יום י"ד, על אף שהיו הפסק בתפילה אין מחזירין אותו דמ"מ יש לו קצת שייכות בימים אלו, ודלא כשיטת הב"ח. וא"כ ה"ה בנד"ד. והאריך זוה בספר שער המפקד [הל' פורים, נהר פקוד אות ב], יעו"ש.

²² מ"א סי' תרצ"ג וכן דעת האליה רבה, ומ"ב ס"ק א.

²³ יש לך נפקא מינה לכמה דינים: א. האם חובה לקרוא בעשרה דווקא. ב. האם גם נשים צריכות לשמוע את הקריאה בבית הכנסת ולא בבית. ג. האם אדם שיש לו מגילה כשרה רשאי לקרוא מתוכה בלחש עם בעל הקריאה: שלדעת החזו"א [סי' קנ"ה, ב] יש לו דין קורא בציבור, אך הגר"ז מברייסק [ה"ד במועדים וזמנים ח"ב קע"ג] נקט שדינו כקורא ביחידות ולכן נהג להכריז בפורים המשולש שאין ליחיד לקרוא בלחש עם הבעל קורא.

נבאר את שורש הדין: בגמ' מגילה [דף ה, א] איתא: "אמר רב: מגילה, בזמנה - קורין אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה - בעשרה. רב אסי אמר: בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. הוה עובדא וחס ליה רב להא דרב אסי. ומי אמר רב הכי? והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: פורים שחל להיות בשבת - ערב שבת זמנם. - ערב שבת זמנם? והא שבת זמנם הוא! אלא לאו הכי קאמר: שלא בזמנם - כזמנם, מה זמנם אפילו ביחיד, אף שלא בזמנם - אפילו ביחיד! - לא, לענין מקרא מגילה בעשרה", ומבואר כי קריאה שלא בזמנה לכ"ע צריכה להיות בעשרה דווקא. ברש"י ועוד ראשונים מבואר טעם החילוק: בזמנה - מתוך שהוא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד, הכל קורין אותה, יש פרסום הנס גם ביחיד. מה שאין כן שלא בזמנה, אין הנס מתפרסם אלא קורין אותה בציבור.

עתה עלינו להגדיר האם הקדמת הקריאה בפורים המשולש הופכת את הקריאה ל"שלא בזמנה". הריטב"א [בחי'דושי, ה, א] כתב במפורש כי ככה"ג נחשבת הקריאה לשלא בזמנה. לעומתו דייק האור שמח מלשון הרמב"ם [מגילה פ"א ה"ז] כי דווקא אם מקדימין לקרוא לפני יום י"ד נחשבת הקריאה לשלא בזמנה, מה שאין כן בנד"ד שמקדימין לקרוא מט"ו ל"ד, חשיב בזמנה. המשנה ברורה החמישית בזה וכתב: "וכל שכן אם הוא שלא בזמנה, כגון דמתרמי יום ט"ו בשבת וכו', בודאי צריך לקבץ עשרה לקריאתו, ובזה עוד חמיר יותר, דאי ליכא עשרה, לא יברכו עליה".

יצוין כי חקירה דומה לגבי גדר הקריאה בפורים המשולש מצינו בטורי אבן [מגילה ה, א, ד"ה ע"ש זמנם] שהקשה, כי מאחר ואנשי כנה"ג תיקנו שהמוקפין יקראו ביום ט"ו, כיצד יכלו חכמים בתקופה מאוחרת יותר לבטל את תקנתם ולהעביר את הקריאה ליום י"ד? הרי ק"ל שאין ב"ד יכול לבטל ב"ד חברו א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ויישב כי לטעמו של רבא - שיש חשש איסור טלטול, הותר הדבר לחכמים משום סייג לאיסור, שהרי אפילו דבר מן התורה הותר להם לעקור בשב ואל תעשה - כמו לולב ושופר. אולם לטעמו של רב יוסף [שחששו להפסד הענינים], בהכרח לומר כי תקנת ההקדמה נעשתה על ידי אנשי כנסת הגדולה עצמם. נמצא לפי דבריו כי חומר קריאת המגילה ביום י"ד כשחל ט"ו בשבת, האם רק מדרבנן

להקפיד לקרואה דווקא בעשרה²⁴. גם על הנשים להקפיד בכך לכתחילה, וראוי שישמעו את הקריאה בבית הכנסת ולא בבית²⁵.

ג. יחיד הקורא מגילה בביתו שלא במניין לא יברך עליה²⁶, ויש מקילין בזה במקום הצורך ומתירים לברך²⁷.

ד. מברכים שלש ברכות וקוראים את המגילה²⁸.

טו. לאחר הקריאה, מברכין כרגיל ברכת "הרב את ריבנו", ואומרים את הפיטים "אשר הניא" ו"שושנת יעקב" [למנהג האשכנזים].

טז. אומרים "ויהי נועם" - "ואתה קדוש"²⁹, וחותמים בקדיש "יהא שלמא רבא" - ללא "תתקבל"³⁰. [הנהוגים לומר "שיר המעלות", יאמרו תחתיו "למנצח על איילת השחר"³¹], עלינו לשבח, קדיש יתום.

ז. כשיבוא לביתו ימצא שולחנו ערוך ונרות דולקים ומיטתו מוצעת³². וראוי

הוא או מדברי קבלה, תלוי בשני התירוצים בגמרא, ובכך תלוי האם זו קריאה מוקדמת – כשי' רבא, או התקנה המקורית – כשי' רב יוסף.

הלכה למעשה יש לקרוא דווקא בעשרה כפסק השר"ע והכרעת המ"ב ויעוין פרי חדש סי' תר"צ. לגבי נשים בדיעבד, ראה הערה 8. לגבי יחיד הקורא, האם יברך, יבואר לקמן.

²⁴ השר"ע [סי' תר"צ סעי' י"ח] פסק כי מגילה ב"ד וט"ו צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה, קורין אותה ביחיד. ולא ביאר מה הדין כשמקדימין את קריאתה מים ט"ו ל"ד. אך במשנה ברורה [שם ס"ק ס"א] כתב "וכל שכן אם הוא שלא בזמנה, כגון דמתרמי יום ט"ו בשבת וכו', בודאי צריך לקבץ עשרה לקריאתו, ובזה עוד חמיר יותר, דאי ליכא עשרה, לא יברכו עליה.

²⁵ עיין לעיל סדר יום חמישי סעי' ג' ושם בהערה 7-8.

²⁶ הכרעת המ"ב [ס"ק ס"ד]. אולם מאידך כבר פסק הרמ"א [שם] כדעת הארחות חיים שהביא ה"י, כי במקום שיש ציבור שקראו את המגילה בעשרה, והיו שם יחיד או יחידים שלא קראוה עמהם, יכולים לקרותה ביחיד - כיון שכבר היה בעיר פרסום בקריאת הציבור. וממילא בזמנינו מאחר שבכל המקומות קורין בביה"כ בציבור בעשרה, יש מקום להקל בזה שומעות יחידו. וכן נקט החזו"א [קנ"ה, ב], והגר"פ בספרו מקראי קדש.

²⁷ מאחר וכבר פסק הרמ"א [שם] כדעת הארחות חיים שהביא ה"י, כי במקום שיש ציבור שקראו את המגילה בעשרה, והיו שם יחיד או יחידים שלא קראוה עמהם, יכולים לקרותה ביחיד - כיון שכבר היה בעיר פרסום בקריאת הציבור. וממילא בזמנינו מאחר שבכל המקומות קורין בביה"כ בציבור בעשרה, יש מקום להקל בזה, וכן פסקו כמה מאחרוני דורנו: הגר"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים [או"ח קב-ג]. הרב טיקוצינסקי בספרו עיר הקדש והמקדש [פכ"ו סי' ב], הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יבי"א [ח"ו או"ח סי' מ"ו] וכן משמע גם מהחזו"א [סי' קנ"ה, ב], וכ"פ הגר"ש דבילצקי.

²⁸ המברכים שהחיינו רק בלילה [ראה סי' תרצ"ב סעי' א מחלוקת המחבר והרמ"א], יכוונו בברכתם גם על סעודת פורים ומשלוח מנות שיקיימו ביום ראשון.

²⁹ מאחר והקדושה נסבה על המגילה ולא על היום.

³⁰ כן דעת המ"א [תרצ"ג. וראה מ"ב ס"ק א']. והאליה רבה כתב שיכול לומר עם "תתקבל" והוא נסב על התפילה שבסדרא דקדושה, וכן מנהג הספרדים.

³¹ ראה לעיל סדר יום חמישי סעיף ה' והע' 12.

³² כן כתב הבאר היטב סי' תרצ"ה בשם "סדר היום" והמ"ב [ס"ק ג] וכן הובא בקצושו"ע.

להרבות קצת בסעודה ולאכול זרעונים³³.
 יח. אין אומרים "על הניסים" בברכת המזון³⁴.

יום שישי בבוקר - י"ד אדר:

- ט. מתפללים³⁵ תפילת שחרית רגילה עד אחר "שמונה עשרה", ואין אומרים "על הניסים"³⁶.
- כ. אחר תפילת שמו"ע אומרים חצי קדיש, אין אומרים תחנון ואין קוראים בתורה [אלא רק בערי הפרזות]³⁷.
- כא. קוראים את המגילה ומברכים עליה שלש ברכות - למנהג אשכנז³⁸. הנוהגים לברך שהחיינו [אשכנזים], יכוונו לצאת בברכה גם על הסעודה ומשלוח מנות³⁹ שיקיימו ביום ראשון⁴⁰, וצריך בעל הקריאה לכוון גם הוא להוציאם בכך⁴¹.

³³ כמבואר ברמ"א [סי' תרצ"ה סע' ב'] ובמ"ב [שם ס"ק ט"ז] שבכל שנה יש להרבות קצת סעודה בליל י"ד אף לגרים בערים המוקפות, ובפרט שיש הסוברים כי יש לקיים את הסעודה ביום ששי [ויבואר להלן]. ולעניין אכילת זרעונים: כן כתב הרמ"א בשם הכל בו והארחות חיים והוא זכר לזרעונין שאכלו דניאל וחביריו בבבל, וזכר לזרעונין שאכלה אסתר, דאיתא בגמרא וישנה ואת נערותיה טוב, שהאכילה זרעונים. [בספר מנות הלוי כתב כי זרעונים היינו אורז וכיסני בשר, ומנהג החת"ס היה לאכול פולים מבושלים בדבש]. והמג"א [ס"ק ו'] כתב שמנהג לאוכלם בלילה הראשון, וכן מבואר במקור הדין שאוכלים אותם בלילה אחר התענית.

³⁴ עיין לעיל סדר יום חמישי סע' ג', והערה 17.

³⁵ שחרית פורים נחשבת בין חמש ההשכמות הנהוגות.

³⁶ כ"ל בהע' 21. ואם אמר, אינו חוזר. מ"ב [שם ס"ק ט"ז] בשם ברכ"י.

³⁷ כן מובא בב"י. וכתב בסוף דבריו: "ותמהני למה לא יאמרו על הניסים ביום ששי שבו קורין המגילה". ויעוין ברש"ש מגילה [ב, א] שהבין שבקושיית הב"י נכלל גם מדוע אין קוראים בשחרית ביום זה "ויבא עמלק", וכתב הרש"ש שכן מבואר בפירוש המשניות להרמב"ם [פרק בני העיר משנה ו'], וברע"ב [מגילה פ"א מ"ב].

³⁸ כן פסק הרמ"א בסי' תרצ"ב [סע' א]. אולם מנהג בני ספרד לומר אחרי חצי קדיש: אשרי, "ובא לציון" עד "ואתה קדוש", ומפסיקים, ומברכים שתי ברכות [כפסק המחבר שם] וקוראים את המגילה.

³⁹ ולגבי מצות מתנות לאביונים, המג"א והמ"ב לא הזכירו שיש לכוון בברכה על קיום מצוה זו, אולם הפרי מגדים, ובקצוש"ע [סי' קמא סע' י"ב] והאשל אברהם [בוטשאטש] ועוד אחרונים הזכירו זאת. ועיין בספר זה השלחן [להגר"ש דבילצקי, ח"ב תרצ"ב, א] שדן בזה.

⁴⁰ וצריך לכוון כן בברכת שהחיינו שביום, כיון שזמנם של אלו ביום. כן כתב המ"א בשם של"ה, והביאו המ"ב [ס"ק א].

⁴¹ שהרי בעיני כוונת שומע ומשמיע. מ"ב שם בשם הפרי מגדים.

כב. אחר הקריאה מברכים ברכת "הרב את ריבנו"⁴², ואת הפיוט "שושנת יעקב" (האשכנזים), ואין אומרים "אשר הניא"⁴³.

כג. אומרים "אשרי", מדלגים "למנצח"⁴⁴ ואומרים "ובא לציון", קדיש תתקבל, שיר של יום ו', וסיום סדר התפילה כרגיל.

כד. מקיימים מצוות מתנות לאביונים⁴⁵.

כה. למרות שחייב הסעודה למוקפין הוא רק ביום א', יש נוהגים להרבות קצת בסעודה ולשלוח מעט מנות לרעיהם גם ביום זה⁴⁶.

כו. מעיקר הדין, מותרין המוקפין בעשיית מלאכה⁴⁷, אולם רבים נוהגים שלא לעשות בו מלאכה⁴⁸, ובשעת הדחק בודאי שיש מקום להקל.

⁴² הכרעת הרמ"א שאין לברך אחריה אלא בציבור. ומקורו מן הארחות חיים [מגילה סי' ז] בשם הירושלמי. דעת רש"י בכמה מקומות שאפשר לברכה אף שלא בעשרה. אף האחרונים נחלקו בדבר: הרדב"ז [ח"ב סי' תרס"ה] והאליה רבה [ס"ק ח] פסקו שיש לברכה אף ביחיד וכן דעת הבן איש חי [תצוה אות י"ג]. אולם הפרי מגדים והביאור הלכה הכריעו שאין לברכה אלא בציבור, וכן הכריע הגר"ע יוסף בשו"ת יב"א [ח"ח א"ח סי' נו].

⁴³ רמ"א שם בשם כל בו וארחות חיים, והיינו כיון שכבר אמרו ביום פיוטים [מ"ב ס"ק ז] ולכאורה כוונתו לאמירת הקרוב"ץ. וממילא במקום שאין אומרים אותו, יש לומר אשר הניא כמו בלילה.

⁴⁴ היינו בשני ימי הפורים, כיון שנזכר בו צרה, ואין מזכירין צרה בפורים [מ"ב תרצ"ג ס"ק ח].

⁴⁵ כמבואר בגמרא, מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, וכן פסק השו"ע סי' תרפ"ח סע' ו. בני הפוזים, ראוי שיתנו לעניים פוזים והיינו כדברי בעמח"ס ציץ הקדש [סי' נו"ט] וספר אמרי יושר [סע' צ"ד] בשם החזו"א הנוקטים כי בכל שנה איו לפרוז ליתן מתל"א למוקף, ולמרות שגם המוקפים חייבים באותו יום במתל"א, מ"מ חיוב השמחה שלהם רק ביום ראשון. ויש שהחמירו [כשת' הכנה"ג] שגם המוקפין יתנו רק לעניים מוקפין ואומרים להם לשמור את הכסף ליום א' לצורך הסעודה ורק אז להשתמש בו, אך רובם לא נהגו כן.

⁴⁶ והיינו לצאת ידי שיטת המאירי בחידושו [מגילה, ה, א], והכנסת הגדולה [בס"י תרצ"ה]. ויעוין בכף החיים [תרפ"ח ס"ק ל"ח וס"ק מ"ה], ובלוח א". ויעוין בחזו"א [סי' קנ"ה] שכתב שטוב לשלוח מנות ביום ששי מאחר ולדעתו משלוח מנות ומתנות לאביונים צריכים להעשות יחד.

⁴⁷ בשו"ע [סי' תרצ"ו ס"א] נפסק: פורים מותר בעשיית מלאכה, ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושיין, והעושה אינו רואה סימן ברכה באותה מלאכה לעולם. וכתב הרמ"א בהגה: והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות מלאכה. ובפשטות טעם האיסור מפני שיום הפורים הוא יום משתה ושמחה, ואם יעבוד בו, עלולה שמחתו להפגם. ומאחר שבנ"ד אין מקיימין את הסעודה אלא ביום א', בודאי שאין לאסור וכן מפורש בר"ן [פ"ב דמגילה] שלמד כן מדברי הירושלמי [פ"ב ה"ב], וכתב: ומהא שמעינן דאפי' נימא דפורים אסור בעשיית מלאכה, מ"מ אם חל ט"ו בשבת, שהכרכים מקדימים ל"ד, מותרים בעשיית מלאכה, שלא נאסר אלא בזמנו. וכל"כ בח' הריטב"א [מגילה יח, ב: ד"ה מתנינ'], דשמעינן מהירוש' דבני כרכים דנהוג איסור מלאכה בפורים, היכא דמדקמי ל"ד שרו במלאכה, דלא נהוג אלא בזמנם ממש. ע"ש. וכן פסק הלכה למעשה הגר"ע יוסף בשו"ת יב"א [ח"ו סי' מז].

⁴⁸ ונמקו זאת בלשון המחבר [סע' ב] שהמנהג שלא לעשות מלאכה הוא ביום מקרא מגילה, והרי היום קראו את המגילה. ויעו' מהר"י אלגאזי בקונט' חוג הארץ [סי' ט עמוד יא] שאסר, וטעמו משום שביום י"ד קוראים המגילה ונותנים מתנות לאביונים. ועוד כדי שלא יבאו לטעות לעשות מלאכתם גם בט"ו שחל בערב שבת בשאר שנים, וכדרך שכתבו הפוסקים בכמה דברים החמיר כדי שלא יבאו לטעות משנה לשנה. וכל"כ בספר שם חדש [ח"א דף קכ"ב ע"ד] שנהגו

כז. מעיקר הדין מותר להסתפר ולהתגלח⁴⁹, אולם יש שמחמירים בזה⁵⁰.
 כח. מותר לקצוץ את הציפורניים לכבוד שבת.

ליל שבת קדש - ט"ו אדר:

כט. מתפללים תפילת שבת רגילה, ובתפילת העמידה ובברכת המזון מוסיפים "על הניסים"⁵¹.

יום שבת קדש - ט"ו אדר:

- ל. מתפללים תפילת שחרית רגילה [ומוסיפים בתפילת העמידה "על הניסים"], ולאחר חזרת הש"ץ אומרים קדיש "תתקבל".
- לא. מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים שבעה קרואים בפרשת השבוע, ובשני קורין למפטיר פרשת "ויבוא עמלק"⁵².
- לב. מפטירין "פקדתי את אשר עשה עמלק"⁵³.
- לג. אין אומרים אב הרחמים ואין מזכירין נשמות⁵⁴.
- לד. מתפללים מוסף ואומרים "על הניסים", ולאחר מכן סיום סדר התפילה

בימיו המנהג שלא לעשות מלאכה ביום י"ד באדר שחל בע"ש. וכן פסק בשו"ת שמחה לאיש [או"ח סי' ה דף ט] בפשיטות, שכשחל ט"ו אדר בשבת, מנהג עה"ק ירושלים ת"ו לקרות המגילה בע"ש, שהוא יום י"ד אדר, ומקיימים מצות מתנות לאביונים. ואסורים במלאכה. ע"ל. וכן מובא בשם מהרש"א אלפנדארי בדיני פורים משולש שבסוף שו"ת הסבא קדישא [עמוד קנט]. ויעוי' בכף החיים [תרפ"ח ס"ק מ"ט, תרצ"ו ס"ק י"א] וקונטרס היחיאלי [עמ' ל"ח] שהביא מנהג ירושלים, ושער המפקד [הל' פורים אות ג, ושם בנהר פקוד] ויעוין בקונטרס פורים המשולש להגר"ש דבילצקי.

⁴⁹ תלוי בנדון הנזכר בסעיף הקודם. וכן איתא בפרי מגדים [משבצות זהב ריש סי' תרצ"ו], ע"פ הירושלמי והר"ן והריטב"א הנז'. ויעוין בספר שער המפקד [הלכות פורים סע' ג, בנהר פקוד] שהעלה להתיר להסתפר בע"ש כשחל יום ט"ו באדר בשבת ומקדימים לקרות בע"ש, וכתב שכן מצא מפורש בספר פרי האדמה שלא אסר אלא כשחל יום ט"ו בע"ש, אבל יום י"ד שחל בע"ש משמע דשרי, והכי נקטינן, וכן פסק הגר"ע יוסף בשו"ת יבי"א הנז'.

⁵⁰ עי' במקורות שבהע' 46 ו-47, ומשמם בארה.

⁵¹ שר"ע סי' תרפ"ח סע' ו, ושם במ"ב [ס"ק ט"ז]. ואם שכח, יאמרו ב"אלוקי נצור" – כ"כ האליה רבה בסי' תרפ"ב, וכן משמע מדברי הט"ז שם [ס"ק ה] וכן כתב המ"ב [ס"ק ד].

⁵² שר"ע סי' תרפ"ח סע' ו.

⁵³ דהינו שקורין בשנית את הפטרת פרשת זכור, מאחר שגם השבת עוסקת ההפטרה מעניין הקריאה. כ"כ המג"א בשם המהרלב"ח, וכן מובא בפירוש המשניות להרמב"ם במסכת מגילה פ"ג, ו"כ" הרע"ב פ"א מ"ב ותוס' יו"ט פ"ב מ"ג ועוד.

⁵⁴ מחמת שהוא יום הפורים, ויעוין סי' תרצ"ג סע' ג, ושם במ"ב ס"ק ח. וכן הוא בלוח א"י.

כרגיל [שיר של יום לשבת ⁵⁵].

לה. אין מקיימים סעודת פורים בשבת⁵⁶, אך ראוי להרבות קצת בסעודה ולהוסיף בה מאכל ומשקה לכבוד פורים, לצאת ידי חובת הסוברים שזמן הסעודה בשבת⁵⁷.

לו. יש המחמירים לקיים מצות משלוח מנות גם בשבת, ולשלוח מנות לאדם אחד⁵⁸.

לז. יש לדרוש בהלכות פורים במשך השבת⁵⁹.

לח. מתפללים תפילת מנחה של שבת רגילה, כולל קריאת התורה, מוסיפים

⁵⁵ כן כתב בלוח א"י ובספר עיר הקדש והמקדש. וכללא הוא ששיר של יום השבת דוחה תמיד את המזמור המיוחד לאותו יום – לנוהגים לאומרו.

⁵⁶ על פי דברי הירושלמי מגילה [פ"א ה"א]: "סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין וכו' לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים". [ובהבנת דבריו יש שלמדו כי בשל השבת נפגע ייחודו של יום הפורים, ויש שלמדו להיפך, כי סעודת הפורים נוטלת ופוגמת בשמחת השבת]. וכן פסק הר"ף והש"ע סי' תרפ"ח סע"ו, והמ"ב [ס"ק י"ז], וכן הכרעת פוסקי זמננו: החזו"א [לט, א] ומנח"י [ח"א סי' ל"ט], ובשו"ת יחווה דעת [ח"ד סי' מ]. ועיין בהערה הבאה.

⁵⁷ על אף שלהלכה נוקטים אנו כי עיקר חיוב הסעודה הוא ביום ראשון, מכל מקום, יש הסוברים שחיוב הסעודה הוא בשבת – ובראשם המהרלב"ח הסובר כי הבללי חולק על הירושלמי, וכן עשה מעשה, וכן רצו להוכיח מסתימת לשון הרמב"ם, וכן נראית דעת הרא"ה שהביא הר"ן [פ"א דמגילה], וכן יש ללמוד מדברי הרשב"א והריטב"א מגילה ה ד"ה עוד] שחלקו על הירושלמי. ועוד דהרי אפילו בכל שנה יש מצוה לשמוח גם בשוין פורים כמבואר במ"ב סי' תרצ"ה ס"ק ט"ז. וכן פסק במועדים וזמנים [ח"ב סי' קפ"ט]. וכתב בלוח א"י שגם הפרזים מרבים בשמחה בשבת זו. ובפשוטו ראוי להוסיף מעט גם בסעודת הלילה, כמבואר ברמ"א סי' תרצ"ה סע"א, וראה לעיל הערה 33. וכן נקטו ברוב סדרי פורים המשולש הנדפסים, כי הרוצה להחמיר יוסיף מעט על סעודתו ולא יעשה סעודה מיוחדת.

⁵⁸ דעת רוב הפוסקים כי אין לשלוח מנות בשבת כמבואר בארחות חיים [דיני סעודת פורים] ובכל בו [סי' מ"ה] והמאירי, שכתבו שאין לעשות הסעודה בשבת כיון שאי אפשר לשלוח מנות בשבת. ויש שנימקו זאת בכך שאין קונים בשבת, או מחשש טלטול במקום שאין ערוב וכן נקט החזו"א. מאידך, המהרלב"ח כן עשה סעודה בשבת ושלח מנות בשבת, וכן מבואר גם בפרי מגדים [אשל אברהם ס"ק ט], וכן נראה מהב"ח. וגם סתימת לשון הרמב"ם שלא הזכיר זמן אחר למשלוח מנות מלמדת לכאן שסבר שיש לשלוח בשבת. ויש מן הפוסקים שעל אף שסברו כי זמן הסעודה ביום ראשון, מ"מ יש לשלוח מנות בשבת, וכ"כ הקרבן נתנאל [פ"א דמגילה סי' ז] אות ד], וכן מובא בציץ הקדש [ח"ב סי' נ] בהבנת שיטת הרשב"ץ, וכ"כ הפרי חדש [סי' תרצ"ה ס"ק א] וכן כתב בספר מור וקציעה ליעב"ץ [בהשמטות בסוף הספר], וכן הובא בכך החיים [ס"ק לח] וכן דעת עוד הרבה מחברים, וראוי לחוש לדעתם, ויכול לשלוח לשכנו הקרוב אליו במקום שיש ערוב, או למי שמתארח בביתו.

⁵⁹ כן מבואר בגמרא מגילה [ד, א]: "פורים שחל בשבת, שואלין ודורשין בענייניו של יום". והובא בטור וברמב"ם ובר"ף ובעוד ראשונים. הש"ע השמיט דין זה, אך המ"ב הביא זאת להלכה [בסי' רפ"ח ס"ק ט"ז] וכתב כי יש לעשות כן כדי שיזכרו את ענייני היום, ובכל שנה אין צריך כיון שיוצאים ע"י קריאת המגילה. ובאמת מצינו בטעם הדין שני ביאורים עיקריים: או כדי שלא שיכחו שהיום פורים, או כדי לפרסם הנס.

בשמו"ע "על הניסים" ואין אומרים "צדקתך צדק"⁶⁰.

מוצש"ק - ליל ט"ז אדר:

לט. מתפללים תפילת ערבית רגילה של מוצש"ק ואין אומרים "על הניסים"⁶¹.
 מ. נהוג שאבל תוך שנתו אינו עובר לפני התיבה גם ביום זה⁶².
 מא. ממשיכים בלבישת בגדי שבת, וגם במשך כל יום ראשון⁶³.
 מב. ראוי להוסיף מעט בסעודת מלוה מלכה במשתה ושמחה⁶⁴, ואין אומרים
 בברכת המזון "על הניסים".

יום ראשון - ט"ז אדר:

מג. מתפללים תפילת שחרית רגילה בלא הזכרת "על הניסים". אין אומרים
 תחנון ולא "למנצח"⁶⁵, ואומרים שיר של יום ראשון.
 מד. מקיימים מצוות משלוח מנות⁶⁶.
 מה. מתפללים מנחה⁶⁷ בלא אמירת תחנון⁶⁸.

⁶⁰ שר"ע סי' רצ"ב סע' ב', והינו מכיוון שאם היה חל ביום חול לא היו אומרים בו נפילת אפיים ותחנון.

⁶¹ ואם אומר בטעות אינו חוזר, כהכרעת המ"ב [סי' ק"ח ס"ק ל"ח] בשם החיי אדם [כלל כה סע' יא ו-יג].

⁶² כשם שאינו עובר בפורים. וראה לעיל סדר יום חמישי סע' ד' ובהערות שם.

⁶³ כן כתבו בסדרי פורים המשולש, וכן נקט הגרש"ד בקונטרסו, וכן מופיע בלוחות.

⁶⁴ כן כתבו כמה אחרוני זמננו [הגרש"ד, והגר"מ שטרנבוך] בהלכות פורים המשולש.

⁶⁵ כ"כ בלוח א"י, ובספר עיר הקדש והמקדש [כו, ב] ובשער המפקד, ובכף החיים [סי' קל"א ס"ק ק"ב]. והגרש"ז אירבך נקט שגם בני הפרזים אינם אומרים תחנון ולמנצח ביום ראשון [הליכות שלמה יא, ה].

⁶⁶ כן הכרעת רוב הפוסקים ע"פ דברי הארחות חיים והכל בו והרדב"ז [ח"א סי' קמז], וכן פסק המ"ב [תרפ"ח, ס"ק י"ז].

⁶⁷ רמ"א סי' תרצ"ה סע' ב. וביאר המ"ב [ס"ק ח] שאין נוהגים לעשות את הסעודה בשחרית מפני שטרודים במשלוח מנות ע"פ רוב עד זמן המנחה, ואסורים להתחיל בסעודה קודם מנחה.

⁶⁸ כ"כ הרב בעל פרי אדמה [ח"ד, א] שכן הוא מנהג ירושלים, ולכ"ע במנחה אין המוקפין אומרים תחנון, וכ"כ בכף החיים [סי' קלא ס"ק קב], ועיין במקורות שבהערה 65, ושם הובא שדעת הגרש"ז שגם הפרזים לא יאמרו בו תחנון.

מו. מקיימים מצוות סעודת פורים⁶⁹ לאחר חצות היום⁷⁰.
 מז. בברכת המזון אין אומרים "על הניסים"⁷¹, אולם באמירת "הרחמן" בסוף
 הברכה יכול לומר: "הרחמן הוא יעשה עמנו ניסים ונפלאות כשם שעשה
 לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מרדכי ואסתר" וכו'⁷².
 מח. היום מותר בעשיית מלאכה⁷³.

דיני הנוסע ממקום למקום⁷⁴:

מט. תושב ירושלים הנוסע לעיר פרוזות ביום שישי לאחר עלות השחר, ודעתו
 לחזור ולשבות בירושלים, דינו נותר כמוקף⁷⁵, ויקרא שם את המגילה⁷⁶, אך
 לא יאמר "על הניסים"⁷⁷ ולא יעלה שם לתורה⁷⁸.

⁶⁹ שו"ע סי' תרפ"ח סוף סעי' ו, וכן הכרעת המג"א ורוב הפוסקים, והביאם המ"ב [שם ס"ק יז].
 וראה לעיל הערה 56.

⁷⁰ ורוב הסעודה צריכה להיות ביום – רמ"א שם.. ובמ"ב [ס"ק ט] הביא א"ר בשם השל"ה
 שהמשובח הוא מי שעושה הסעודה בשחרית, וכן מנהג המקובלים.

⁷¹ כיון שלעניין תפילה והזכרה, אינו נחשב פורים כלל. וכ"כ בעיר הקדש והמקדש (כו, ב, ג] ובלוח
 א"י, ובכף החיים [תרפ"ח, מ"ח]. ומכל מקום, אם אמר, אינו חוזר. והגר"ח זוננפלד בסדר פורים
 המשולש כתב שאין למחות ביד האומר.

⁷² כן כתב בספר חוג הארץ [סעי' ז], ובמנהגי בית אל [סעי' מ"ו], ושיח יצחק [דף ר, ע"ב] ובכף החיים
 [תרפ"ח, מ"ח], וכן פרסמו ה"בד"ץ בכרוז בשנת תרפ"ז.

⁷³ מאחר ובעצם כל האיסור הוא רק ממנהגא, ועצם היום בו נהגו איסור הוא ט"ו באדר, וליום
 זה העבירו רק את חובת המשתה והשמחה. ומכל מקום כתבו ה"בד"ץ בכרוז שהוציאו בשנת
 תרפ"ז, כי טוב שלא לעשות מלאכה מחצות היום, ועל כל פנים מזמן מנחה קטנה.

⁷⁴ דיני פרוז בן יומו ומוקף בן יומו המבוארים בשו"ע סי' תרפ"ח סעי' ה [ובמ"ב ס"ק י"ב] הנם
 דינים סבוכים שרבו בהם הדעות והמחלוקות, ותקצר יריעה זו מלפרטם. אולם מאחר שבפורים
 המשולש ישנם כמה דינים יחודיים, השתדלנו להביא בתמצית את הכרעת ההלכה למעשה. רוב
 הפוסקים מבוססים על שיטת הגר"ד בקונטרסו.

⁷⁵ השו"ע [בסי' תרפ"ח סעי' ה'] פסק שאם דעתו הייתה לחזור למקומו בזמן שקוראים בעיר
 שאליה נסע, והתעכב ולא חזר, קורא כמקומו. ועי' ט"ז [ס"ק ו]. ובמ"ב [ס"ק יז] הביא דברי
 הפוסקים שכדי שיתחייב צריך שיהיה בעיר בתחילת היום.

⁷⁶ שהרי זמן חיובם במגילה שווה בשנה זו. ולכאורה יוכל גם להוציא את בני הפרזים ידי חובתם.
 והגר"ד בקונטרסו הסתפק בזה ודעתו נוטה שלא יקרא להוציא את הפרזים יד"ח.

⁷⁷ כיון שדינו כמוקף – כאמור, והוי הפסק בתפילה וברהמ"ז. אמנם אם טעה ואמרם, אין צריך
 לחזור, וכמו שנתבאר בכמה מקומות לעיל.

⁷⁸ כן פסקו המנחת אלעזר [ח"ב סי' ע"ד] ושערי רחמים [על המט"א, שער ח' ס"ק נ"ג], כיון שאינו
 זמן חיובו. ואף שבשורת שבות יעקב [ח"א סי' מ', והו"ד בשע"ת סוף סי' תרצ"ג, ובמקראי קדש
 סי' כ"ט, ד' והע' ה'] התיר לעלות לתורה, חלקו עליו הרבה מן האחרונים בפסק זה, כיון דהוי
 ספק ברכה לבטלה. ועיין בחמרא וחיי [ג, ט"ז] שכתב שדבריו צע"ג. אמנם אם קרא לעלות
 לתורה, יעלה - כ"כ בשערים מצוינים בהלכה [סי' קמ"א ס"ק כ].

נ. ראוי לבן ירושלים שלא ייסע מעירו ביום שישי לעיר פרוזת עד לאחר השבת, ועליו להקדים נסיעתו ליום חמישי מבעוד יום, וינהג כפרוז⁷⁹. אולם אם הוכרח לנסוע דווקא ביום שישי, יקרא ביום זה את המגילה בברכותיה, וייתן מתנות לאביונים ויקיים משלוח מנות וסעודת פורים, אך לא יאמר על הניסים בתפילה ובברכת המזון⁸⁰, וישוב ויקיים משלוח מנות וסעודה בשב"ק וביום ראשון⁸¹.

נא. תושב עיר פרוזת שחגג את הפורים בעירו ונסע לשבות בירושלים, וכן תושב ירושלים ששהה בעיר פרוזת בליל ויום י"ד וקיים בה את כל מצוות הפורים⁸² ושב לעירו לשבת, פטורים מעיקר הדין מכל חיובי פורים⁸³. לכן לא יאמרו בשבת "על הניסים" באמצע התפילה וברכת המזון⁸⁴, ולא יעלו לתורה לכתחילה בעליית מפטיר⁸⁵. אך ביום ראשון עליהם לקיים סעודה

⁷⁹ משום שהנה בירושלמי [פ"ב ה"ג] מובא בשם רב בון, כי בן כרך שעקר דירתו בליל ט"ו, נפטר מחיובו כאן וכאן. והשלטי גבורים בשם ריא"ז הביא דבריו להלכה, וכן דעת הר"ן והריטב"א, וכו"כ הפר"ח [ס"ק ה], האליה רבה, הפמ"ג [תרפ"ח מש"ז ו'] ועוד אחרונים, וכן נקט החזו"א [סי' קנב, בדינים העולים]. ובודאי שלכתחילה יש לחוש לדעתם, ולא להכניס עצמו לבית הספק.

⁸⁰ מחמת הספק מתי מתחייב. ואם אינו חייב, הוא הפסק. ויאמרו בתפילה ב"אלוקי נצור", ובברכת המזון - ב"הרחמן". אמנם בספר "הליכות שלמה" [פסקי הגרש"ז, מועדים, פכ"א סע' א' הע' ג'] כתב, שמקוץ שיצא מירושלים ביום י"ד, נשאר בחיובו כבני הכרך, וזיכור על הניסים בתפילות השבת.

⁸¹ כיון שנחלקו בנדון זה האם בטלים ממנו כל חיובי הפורים באותה שנה, או שמתחייב ביום י"ד, או שמתחייב ביום ט"ו. ראה איגרת הפורים [ג, ו], וחמרא וחיי. ומחמת הספק שמא נתחייב ביום ט"ו, עליו לשוב ולקיים את הסעודה ולשלוח מנות ביום ראשון, וכך הכרעת הגרש"ד [פ"ב, כ"ו, מ"ה פ"א].

⁸² ואם לא קיימם כפרזו, מחויב לקיימם בהיותו בירושלים, וכו"כ באיגרת הפורים [ג', כ"א].

⁸³ אף שלדינא השווינו ביניהם, יש לדעת כי לשיטת המאירי [יט, א] יש חילוק ביניהם: ובן עיר שקרא בעירו ואח"כ בא לכרך, אין בו שום חיוב. אולם בן כרך שהלך לעיר ונעשה פרוז בן יומו, וקרא עימהם, ואח"כ חזר למקומו, צריך לשוב ולקרוא במקומו כיון שחזר דינו להיות כמקומו, וסיים שכן כתבו חכמי הדורות בשם תלמוד המערב. וכדבריו פסק בערך השלחן [תרפ"ח, ה'] והר"ד בכך החיים [ס"ק כט]. והגרצ"פ בספר ימי הפורים האריך בביאור שיטת המאירי ונקט כמותו להלכה.

⁸⁴ כיון שיש סוברים שאין מציאות בה מתחייב אדם פעמיים בחיובי הפורים, וכיון שכבר קיים חובתו פעם אחת בשנה זו - כפרזו, שוב אינו מחויב יותר בשנה זו, ואם כן הוא הפסק. ואף שבירושלמי [פ"ג ה"ב] מובא בשם רב בון כי בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן, הנה הרמב"ם והר"ף והרא"ש השמיטו דבריו, וגם בשו"ע לא הביאו להלכה, ונראה שסברו כי הבבלי חולק בזה על הירושלמי, וכו"כ החזו"א [קנב, ב']. אמנם המ"ב בביאור הלכה כתב שעל אף שלהלכה נקט כשיטת רש"י בסוגיה, מ"מ לא יסמך עליו הקורא לענין דינא, אלא יענין בפמ"ג ובש"ג ובביאור הגר"א שהעתיקו את דברי הירושלמי לגבי בן עיר שעקר דירתו בליל ט"ו, שנתחייב כאן וכאן. וכמובן שיש חילוק בין עקר דירתו לבין הלך וסופו לחזור, ואכמ"ל. ויענין בדיני פורים המשולש להגרש"ד [פ"ה סע' ט"ז מ"ה נ"ח] שצירף שבעה ספקות לפוטרו. אולם ב"הליכות שלמה" [שם, פט"ז סע' כ"ו] כתב שיש לו לומר על הניסים בתפילתו ע"פ הירושלמי הנז'. דכל שיש ספק, שפיר צריך לומר על הניסים.

⁸⁵ מחמת הספק, שמא פטור הוא מכל וכל. אמנם אם קראו לו לעלות לתורה, יעלה ויברך, ויסמוך

ומצוות משלוח מנות – אפילו אם חזר הפרוז למקומו, או נסע המוקף מעירו במוצש"ק או ביום ראשון בבוקר⁸⁶.

נב. תושב עיר פרזות שנסע ממקומו לעיר מוקפת במוצש"ק או ביום ראשון, אינו צריך לקיים סעודת פורים ומשלוח מנות, אף אם נשאר שם כל היום⁸⁷.

על שיטות הפוסקים שנתחייב שוב בכל. ועיין מקראי קדש [סי' כט, בהע' ה] שפסק שיכול לעלות לתורה.

⁸⁶ מחמת הספק שמא הלכה כדעות המחייבים מי שבא לדרך ביום ט"ו אף אם קיים את חובתו לפני כן, ומכיוון ששהו ביום ט"ו במקום חיוב, התחייבו לקיים סעודה ביום א' מדין תשלומין. והגם שהרוצה להקל יש לו על מי שיסמוך, [וכדלעיל הע' 84], מ"מ לכתחילה ודאי יש לחוש לדעות המחייבות. וכיון שכן, ראוי כי גם בשבת יוסיפו קצת בסעודה, וכמו שנתבאר לעיל בדיני יום שב"ק, סע' ז' הע' 56-57.

⁸⁷ שהרי יום זה הוא רק תשלומין ליום ט"ו שחל בשבת, וכיון שלא היה אז בכרך, לא נתחייב.

